

PSIHOLOGIE JUDICIARĂ

Lect. univ. dr. CAMIL TĂNĂSESCU

CURSUL 1

Conceptul de psihologie generală

§1. Noțiune

Dinamica vieții sociale, prin sistemul și ordinea actelor și fenomenelor umane fundamentează și permite înțelegerea raporturilor și conflictelor sociale. Abordarea actelor, faptelor și proceselor umane existând în mod izolat, fără identificarea repetabilității și a dezechilibrului proceselor psihice, care le însoțesc, nu determină cu certitudine înțelesul real dintre intenția și conduita exterioară a persoanei.

Libertățile de acțiune îngăduite de sistemul social vor defini și raportul dintre libertatea individuală și necesitatea socială, în sensul că există o strânsă între modul de concepere, de elaborare a unei activități, modul de îndeplinire, de executare a acesteia, precum și modul în care rezultatul produs se reflectă în gândirea persoanei.

Executarea acțiunii în limitele drepturilor consacrate de sistemul social poate să fie interpretată ca o acțiune permisă, folositoare persoanei sau grupului social din care face parte. Neacceptarea sau respingerea prealabilă, prin norme socio-juridice a unor acte, acțiuni, activități umane și amenințarea cu aplicarea unor sancțiuni, califică activitatea comisă ca fiind ilicită și condamnată. Acțiunea sau inacțiunea individuală produce consecințe admise sau prejudiciabile social care se reflectă în procesele psihice trăite de orice om, prin raportare la trebuințele și interesele personale. Aceste procese psihice mijlocesc cunoașterea trăirilor și dezvăluie geneza activității umane, esența reflectării psihice a acesteia prin redarea activă a modului de concepere, executare și reflectare a actului și consecințelor sale. Prin acțiune sau inacțiune, realitatea este transformată și reflectată în mod conștient de către om, acesta intervenind în determinismul și dinamica vieții sociale, prin asumarea responsabilității pentru consecințele rezultate.

Noțiunea de psihologie (gr. psyche- suflet și logos-știință) este definită ca știința proceselor psihice, a însușirilor și relațiilor interumane¹. Dominanța caracteristică a existenței umane decurge din procesele cognitive, voliționale și afective, rezultate din faptele produse de om, precum și din însușirile, trăsăturile și reflectarea psihică a relațiilor interumane.

În procesul reflectării psihice a realității, a sistemului complex de relații interumane, a proceselor naturale, sociale, economice un rol distinct revine *caracterului, temperamentului și aptitudinilor individului*.

Reflectarea caracteristicilor specifice ale obiectelor și actelor din realitate influențează psihicul orientând individul spre adoptarea reacțiilor care satisfac trebuințele,

¹ Rita L. Atkinson, Richard C. Atkinson, Edward E. Smith, Daryl J. Bem, Introducere în psihologie, Editura Tehnică, București, 2002, p.4

interesele și procesele sale afective. Relațiile interumane se desfășoară în anumite limite astfel încât, pentru aspectele ivite în mod neprevăzut, individul trebuie să aibă capacitatea de a se adapta și a se reorienta, atât sub aspect acțional, cât și psihic, pentru a evita prejudicierea sa, precum și a altor valori sociale.

§ 2. Originile psihologiei

Elementele de psihologie, în concepția întemeiată de Platon², consacră principiul participării simțurilor la formarea ideilor despre realitate, care a fost întâlnită de către suflet, într-o existență anterioară.

2.1. Personalități străine

Concepția lui Aristotel³ impune concordanța intereselor individuale cu cele sociale, reflectarea acestui raport determinând capacitatea de adaptare a individului la mediul înconjurător.

Concepția Sf. Augustin⁴ justifică influența percepției asupra trăirilor interioare și a reacțiilor externe ale ființei umane.

Concepția lui Descartes⁵ cuprinde rezultatul comparațiilor dintre elementele esențiale ale unei mașini și elementele corpului uman, caracterizând și condiționând existența de reacția față de stimuli externi, care îmbracă mai multe forme. Raportul dintre minte și corp se bazează pe interacțiune (acțiunea reflexă).

Concepția psihologică a lui Hobbes⁶ propune ca în viața omului, care poate fi considerată un vis, să se aprecieze independența dintre capacitatea de a raționa și cuvintele care o exprimă.

Concepția psihologică a lui Leibniz⁷ clarifică originea divină a legilor morale în raportul cu binele și răul, cu rațiunea și sentimentele umane.

Concepția psihologică a lui Lamarck⁸ impune principiul eredității caracterelor câștigate, iar funcția creează organul, ceea ce determină variabilitatea speciilor și comportamentelor.

Concepția psihologică a lui Spencer⁹ indică principiul potrivit căruia toate fenomenele fizice sau sufletești sunt supuse unor legi fizice, evoluția socială fiind asemănătoare celei omenești.

Concepția psihologică a lui Schuppe¹⁰ stabilește că elementele comune ale percepțiilor indivizilor exprimă realitatea obiectivă separat de eul individual, care este compus din atitudinile sufletești.

² Platon (427-347 î.e.n.), filosof grec, discipol al lui Socrate (469-339 î.e.n.).

³ Aristotel (383-322 î.e.n.), filosof grec, discipol al lui Platon.

⁴ Sf. Augustin (Aurelius Augustinus 354-430 î.e.n.), filosof și teolog creștin.

⁵ Descartes (1596-1650), filosof francez.

⁶ Hobbes (1588-1679), filosof englez.

⁷ Leibniz (1646-1716), filosof german.

⁸ Lamarck (-), naturalist francez.

⁹ Herbert Spencer (1820 -), filosof englez.

¹⁰ Wilhelm Schuppe (1836-1913), filosof german.

Concepția psihologică a lui Lange¹¹ relevă caracterul subiectiv al cunoașterii, fiind rezultatul factorilor de natură psiho-fiziologică.

Concepția psihologică a lui Cohen¹², în uniune cu membrii școlii de idealism de la Marburg, propun psihologia ca știință a subiectului, a reconstituirii eului, a conștiinței acestuia.

Concepția psihologică a lui Windelband¹³ alături de membrii Școlii din Berlin, a impus ideea că viața are ca scop unic împlinirea personalității care creează cultura, etica devenind o filosofie a culturii.

Concepția psihologică a lui Kulpe¹⁴ întemeiază realismul psihologic constând în presupunerea ipotetică a realității, iar nu demonstrarea sau trăirea acesteia.

Concepția psihologică a lui Hartman¹⁵ impune principiul prin care activitatea spirituală se realizează de către funcțiile cerebrale, dar se limitează la conștiință, iar în spatele acesteia se află inconștientul, care leagă stările sufletești.

Concepția psihologică a lui Nietzsche¹⁶ constă în indicarea sentimentelor umane primordiale, reprezentate de durere și spaimă, în timp, omul pierzând legătura cu propria sa experiență, diminuându-și puterile vitale din cauza înstrăinării.

Concepția psihologică a lui Boethius¹⁷ consacră întâietatea căutării lui Dumnezeu doar celor fericiți și buni.

Concepția psihologică a lui Voltaire¹⁸ inventează angajamentul individului pentru detașarea de orice încorsetare, sufletul trebuind să fie liber și tolerant.

Concepția psihologică a lui Plotin¹⁹ implică sufletul, necorporal, nemuritor în ordonarea existenței prin proprietatea acestuia de a se stabiliza într-un trup și a reflecta „sufletul cosmic”, unic, din care derivă.

Concepția psihologică a lui Rousseau²⁰ analizează puritatea comportamentală a inocentului, necesitatea eliberării de restricțiile sociale, propunând întoarcerea la natură.

Concepția psihologică a lui Taine²¹ propune analize succesive pentru a se identifica materialitatea spiritului și fixarea elementelor cunoașterii, reprezentate de senzații și percepții, care determină cunoașterea umană.

Concepția psihologică a lui Tarde²² deosebește psihologia colectivă a copiilor de psihologia mulțimilor.

Concepția psihologică a lui Renan²³ afirmă că sufletul își caută în permanență idealuri pentru a-și domoli nepotolita sete de a crede în ceva, asigurându-și satisfacțiile morale.

¹¹ Fridrich Albert Lange (-), filosof german.

¹² Herman Cohen (-), filosof german.

¹³ Wilhelm Windelband (1848-1915), filosof german.

¹⁴ Oswald Kulpe (1862-1915), filosof și psiholog german.

¹⁵ Karl Eduard von Hartman (1842-)

¹⁶ Friedrich Nietzsche (1844-)

¹⁷ Boethius (475/480 - 524), filosof și teolog german.

¹⁸ Voltaire (1694-1778), filosof francez

¹⁹ Plotin (205-270), filosof egiptean.

²⁰ Rousseau (1712 - 1778), scriitor francez.

²¹ Hippolyte Taine (1828 -), filosof francez.

²² Gabriel Tarde (1843-1904), psiholog francez.

²³ Ernest Renan (1823-), filosof francez.

Concepția psihologică a lui Bergson²⁴ recunoaște în intuiția conștiinței totalitatea universului material, cunoașterea și inteligența fiind instrumente pentru cunoașterea vieții.

Concepția psihologică a lui Leon Brunschvicg impune introspecția ca dezvoltare a stărilor eului individual, iar intuiția se impune prin evidența ei, necunoscându-se existența pluralității conștiințelor individuale.

Concepția psihologică a lui James²⁵ stabilește că în procesul cunoașterii, pe lângă rațiune intervin și facultățile sufletești. A instituit studiul științific de laborator, întărind teoria pragmatismului.

Concepția psihologică a lui Schiller reține că, gândirea umană este dirijată de un interes psihologic, personalitatea individului coordonând existența acestuia.

Concepția psihologică a lui Claparede²⁶ rezervă, alături de psihologia generală și de psihologia individuală, un loc și psihologiei colective, reprezentate de studiul sufletului colectiv, care provine din strângerea laolaltă a sufletelor individuale.

Concepția psihologică a lui Locke²⁷ a impus ideea că la baza intelectului uman stau senzația, percepția și experiența individului.

Concepția psihologică a lui Hume²⁸ propune identificarea ideilor și pasiunilor după criterii naturale, ordonate de principii simple aflate la îndemâna oricărui individ.

Concepția psihologică a lui Kant²⁹ stabilește că rațiunea conduce pasiunile, iar acțiunile individului își au sorginea într-un principiu subiectiv, care trebuie să fie integrat în imperativele normelor morale și ale celor derivate din lege.

Concepția psihologică a lui Helvetius³⁰ instituie regula potrivit căreia orice acțiune individuală are la bază nevoia de a trăi plăcerile și de a evita suferința.

Concepția psihologică a lui Gall³¹ continuă teoria psihologiei facultății privind moștenirea trăsăturilor psihice. Gall a întemeiat frenologia prin care se propune localizarea trăsăturilor psihice în creierul uman.

Concepția psihologică a lui Wundt³² are la bază metoda introspecției prin care se observă propriile trăiri psihice raportate la experiențele individuale, cercetările fiind aprofundate prin înființarea primului laborator de psihologie.

Concepția psihologică a lui Darwin³³ prin care se invocă teoria evoluționistă a psihicului uman produce o influență deosebită asupra cercetărilor privind originea omului.

Concepția psihologică a lui Galton³⁴ impune ideea transmiterii ereditare a caracterelor psihice la ființele umane.

²⁴ Henri Bergson (1859 -)

²⁵ William James (1842 - 1910), psiholog și filosof american.

²⁶ Ed. Claparede (-), psiholog francez.

²⁷ Locke (1632 - 1704), filosof englez.

²⁸ Hume (1711 - 1776), eseist scoțian.

²⁹ Kant (1724- 1804), filosof german

³⁰ Helvetius (1715-1771), enciclopedist francez.

³¹ Gall (1758 - 1828), medic și fiziolog german.

³² Wilhelm Wundt (1832 - 1920), fondatorul psihologiei, ca știință. Primul profesor de psihologie a fost studentul său J. Mc. Keen Cattell (1860-1911), la Universitatea Pennsylvania, acesta definind termenul de test.

³³ Charles Robert Darwin (1809 - 1882), biolog englez, întemeietorul evoluționismului.

³⁴ Sir Francis Galton (1822 - 1911), naturalist, antropolog, fiziolog și meteorolog englez, a inventat termenul de eugenie

2.2 Personalități românești

În concepția psihologică a lui Rădulescu-Motru³⁵, conștiința este definită ca „produsul necesar” al evoluției realității, personalitatea avându-și originea în structura întregii omeniri.

În concepția psihologică a lui Negulescu³⁶ se stabilește că există raporturi fixe între senzații și raporturi de existență și de succesiune pentru experiența omenească.

În concepția lui Zeletin³⁷ procesul de naștere a sufletului cunoaște trei faze: simțirea (teza), inteligența (antiteza) și voința de sinteză a acestora.

În concepția lui Roșca³⁸ se afirmă că sentimentul tragic apare doar în situația când ființa devine conștientă de solitudinea sa în fața misterului existenței.

2.3. Școlile de psihologie

Modul diversificat de prezentare a teoriilor psihologice, accentul pus pe studiile teoretice sau pe cele experimentale, demersurile gnoseologice, precum și procesele metodologice de abordare a domeniului psihologic a determinat apariția mai multor curente, care au devenit școli psihologice.

Exprimând o diversitate de opinii care aveau în comun o unitate de preocupări, activitatea fiecăreia dintre aceste școli (structuralismul, behaviorismul, funcționalismul, gestaltismul și procesarea informației) se caracterizează prin orientarea și abordarea unilaterală, cu predilecție a unuia sau a altuia dintre factorii psihologici esențiali, determinanți în activitatea umană. În acest scop au fost întreprinse ample manifestări și încercări de determinare a esenței fiecăreia dintre teorii, cercetările recente reprezentând o activitate de revizuire teoretică și de reconsiderare a aparatului conceptual și experimental, pentru realizarea identificării acestora cu scopurile acționale din practica umană.

Caracteristică rămâne pentru fiecare dintre aceste școli preocuparea de identificare a trăirii umane, a evoluției tensiunilor și contradicțiilor apărute în viața reală, a tendințelor de eliminare a stărilor de frustrare și alienare a ființei umane.

2.3.1. Structuralismul, ca mișcare intelectuală apărută în Franța impune ideea că fenomenele umane devin inteligibile doar prin identificarea legăturilor dintre acestea, a structurilor abstracte existente³⁹, un rol esențial revenind introspecției prin analizarea vieții psihice proprii, a autoobservării. În acest sens, s-a constatat că deși există o multitudine de acte umane, cu un caracter variat, acestea se încadrează într-un anumit tipar acțional, de bază, fundamental.

³⁵ Constantin Rădulescu-Motru (1868 -), filosof român.

³⁶ P.P. Negulescu (1872 -), filosof român

³⁷ Ștefan Motăș (Zeletin) (1882 - 193), filosof român.

³⁸ Dumitru D. Roșca (1895 - 1980), filosof român

³⁹ R.L. Atkinson și colab., op. cit. p. 916; termenul de structuralism a fost introdus de Eduard B. Titchener (1867 - 1927).

2.3.2. Behaviorismul⁴⁰ constă în identificarea surselor acțiunii, manipulându-se stimulii acționali pentru influențarea comportamentului individual. Sunt descrise aspectele mentale ale unei acțiuni, prin identificarea dispozițiilor individuale de realizare a acesteia (credințe, dorințe, intenții, planuri), prin controlul și manipularea stimulilor. Dispozițiile mentale concrete, ale individului, corespund dispozițiilor comportamentale pe care le posedă acesta, astfel că, în timp, prin păstrarea obiceiurilor și fixațiilor comportamentale, a rezultatelor condiționării impuse de mediu se formează atitudini specifice stabile. În acest sens, acțiunea oricărui stimul extern este urmată de un răspuns concret și chiar condiționat.

2.3.3. Funcționalismul, ca sistem de gândire succede behaviorismului⁴¹, impunând definirea stărilor mentale prin raportarea la cauzele care determină aceste stări, efectele față de alte stări mentale și asupra comportamentului individual. Aceste descrieri mentale determină cunoașterea unor atitudini concrete, ca efecte ale stărilor mentale cunoscute, care au rolul de cauze, deoarece asemănările cauzale produc asemănări de efecte.

2.3.4. Gestaltismul, ca școală de psihologie⁴² a urmărit organizarea proceselor psihice umane, ordinea și poziția stimulilor în determinarea efectului și a experienței dobândite de individ. Opunându-se behaviorismului, gestaltiștii au exagerat rolul proceselor perceptuale, care influențează procesele cognitive, manifestate prin recurgerea la experiență, la exprimarea verbală, contestând „atomismul” psihologic al lui Hume.

2.3.5. Psihanaliza, ca școală psihologică⁴³ are la bază expunerea liberă a individului asupra unei motivații din care vor rezulta ideile dominante, interzise, păstrate de inconștient, deoarece conștientul le repudiază, le ține ascunse din teama suportării proprii. Încercarea eliminării faptelor grave, produse mai ales în perioada copilăriei, din conștiința individului, determină o stare de confruntare permanentă între inconștientul ascuns (intențiile vulgare, dorințele condamnabile) și conștientul stăpânit.

2.3.6. Psihologia procesării informației constă în postularea gradului de generalitate a informațiilor⁴⁴ transmise de simțuri, prelucrarea și stocarea acestora în memoria calculatorului, urmând ca să fie corelată cu alte informații, dobândind un răspuns cu grad de generalitate. Aceste informații absolut particulare, prin utilizarea după criterii speciale dobândesc caracterul de generalitate, astfel încât, se pot obține, în unele situații, simulări pe calculator, răspunsurile fiind verificate în viața reală.

⁴⁰ R.L. Atkinson și colab., op. cit. p. 919. Fondatorul behaviorismului a fost psihologul american John Broadus Watson (1878 - 1958), iar studiile psihofiziologului rus Ivan Petrovici pavlov (1849 - 1936) au întărit observațiile și fundamentele acestei teorii.

⁴¹ R.L. Atkinson și colab., op. cit. p. 916. Termenul de funcționalism a fost introdus de William James (1842 - 1910).

⁴² R.L. Atkinson și colab., op. cit. p. 920; termenul a fost inventat de Max Wertheimer (1880 - 1967), teoria fiind dezvoltată și de colaboratorii săi: Wolfgang Kohler (1887 - 1967) și Kurt Lewin (1890 - 1947).

⁴³ Termenul de psihanaliză a fost inventat de Sigmund Freud (1856 - 1939), medic vienez, modelul fiind preluat, în parte și de Carl Gustav Jung (1875 - 1961) și Alfred Adler (1870 - 1937). G. Tănăsescu, Criminologie analitică, Editura Universitaria Craiova, 2004, p. 160; I. Tănăsescu, C. Tănăsescu, G. Tănăsescu, Metacriminologie, Editura C.H.Beck, București, 2007, p. 165.

⁴⁴ R.L. Atkinson și colab., op. cit. p. 923. Simularea computerizată a informațiilor a fost realizată de Herbert Simon.

CURSUL 2

Obiectivele și perspectivele psihologiei

Beneficiind de o anumită unitate în gândire, de dobândirea și exploatarea unei experiențe individuale, ființa umană prestează o activitate și trăiește o identitate personală concretă materializată în unitatea conștiinței proprii. Cunoștințele despre creier și sistemul nervos au determinat identificarea unor relații directe între activitatea neurobiologică și procesul psihologic care a urmat. Identitatea de reacție a organelor la stimulii externi este evidentă, fapt care a impus dezvoltarea neurobiologiei. Procesele cognitive prelucrează informațiile insistând pe structurile psihice frecvente în psihopatologie și psihologia socială. Ordonarea datelor și măsurilor după anumite criterii, evaluarea obiectivă a acestora dezvoltă conținutul psihologiei cognitive, ca modalitate nouă de cercetare în psihologie.

Stadiile dezvoltării ființei umane sunt diferențiate de modul în care evoluează capacitatea fizică, precum și de procesul psihic care reflectă însușirile fenomenelor și obiectelor existente în mediul înconjurător.

Concepția lui John Locke privind faptul că la naștere, copilul este „tabula rasa” (coală albă), devenirea sa ulterioară fiind rezultatul influenței medicului asupra corpului său a fost contrazisă de ideile lui Charles Darwin privind evoluția speciilor, precum și de concepția lui J.B. Watson privind transformarea comportamentului uman de către acțiunea condițiilor de mediu⁴⁵. Eliminând gravele opoziții dintre aceste tendințe, în prezent, s-a format convingerea că evoluția psihofizică a ființei umane este rezultatul influenței eredității cât și a mediului.

Constituția generală a individului este formată de zestrea genetică (caracteristici biologice înnăscute), iar satisfacerea celorlalte condiții de existență sunt impuse de capacitatea de adaptare, prin învățare și experiență la mediul înconjurător. Înzestrarea ereditară este valabilă în condițiile determinate, ce țin de îndeplinirea necesității de adaptare la mediu, care depinde de exercițiu și experiența proprie. Ideea fundamentală care rezultă este că actele de vorbire (limbajul) sunt determinate de reguli care indică înzestrarea creierului, dar sunt conduse și de reguli constitutive ce definesc necesitățile de adaptare la mediu, având sensul de a asigura supraviețuirea individului în societate.

Conform acestor concepții rezultă că ființa umană este constituită din două părți esențial diferite: înzestrarea biopsihică și capacitatea de adaptare la mediu. Atât corpul cât și comportamentul trec prin diferite stadii de dezvoltare, până la ajungerea la starea ca individul să devină conștiincios, hoț, curajos, viclean, sensibil, urmând să treacă o perioadă de timp, în care corpul se maturizează, iar comportamentul se desăvârșește. Activitățile corporale, precum și stările psihice formative spiritual ale acestuia sunt și rezultatul trecerii peste evenimentele critice, care pun la încercare organismul, mișcările și stările acestuia depășind procesele corporale și mentale apărute în viața reală. Acumularea cunoștințelor specifice va clarifica, în timp, prin elaborarea raționamentelor

⁴⁵ R.L. Atkinson și colab., op. cit. p. 82. Se citează afirmația lui J.B. Watson care pretindea că prin antrenamente specifice poate să facă, din copii sănătoși, bine-crescuți, avocați, ziariști, hoți, cerșetori, indiferent de talentul, aptitudinile, tendințele, abilitățile și rasa strămoșilor acestora.

și a judecăților morale, conceptele de voință, inteligență, motivație, sentimente, pedeapsă, identitate sexuală. Fiecărei perioade de creștere îi corespunde un anumit nivel al evoluției, determinat de modul concret de reacție a organismului la stimulii externi, de modalitatea de percepere a realității, de capacitatea de transformare și de evaluare de către instanța neuro-psihică a individului.

Ramurile psihologiei

Orientarea psihologică s-a desprins de filozofie de abia în sec. 19, prin inițierea și dezvoltarea experimentelor privind fenomenele psihice umane, deosebindu-se, prin obiectul propriu de activitate de științele naturii și de cele sociale.

Având în vedere criteriul structural-obiectiv, precum și criteriile funcționale și operaționale, psihologia are următoarele ramuri:

- psihologia generală, studiază legile generale privind fenomenele psihice ale omului;
- psihologia copilului, având ca domeniu de studiu legile și particularitățile dezvoltării psihice ale copilului și adultului;
- psihologia pedagogică, având ca principal cadru de referință legile psihologice ale învățării și educației, ordonarea procesului instructiv-educativ;
- psihologia muncii, devine operantă în ordonarea problemelor psihologice privind organizarea procesului de muncă, formarea și orientarea deprinderilor de muncă, e metodelor de protecție și siguranță a muncii;
- psihologia socială, urmărește interferența relațiilor dintre individ și societate, a rolului factorilor psihologici în determinarea conduitelor individuale, a celor de grup, precum și a rezolvării tensiunilor în cadrul conflictelor sociale;
- psihologia inginerescă, având ca obiect adaptarea utilajelor la particularitățile psihologice ale muncitorilor;
- psihologia judiciară, stabilește interacțiunea psihică dintre criminal și victimă și cercetează comportamentele participanților implicați în procesul judiciar;
- psihologia medicală, conturează raporturile dintre medic și pacient;
- psihologia artei, analizează actul de creație, autoritatea și influența creatorului în viața socială;
- psihologia religiei, se ocupă în detaliu de procesele de interacțiune dintre credincioși, autoritățile religioase și influența actului de credință asupra societății.

CURSUL 3

Metodele psihologiei generale

Metodele⁴⁶ psihologiei indică sistemul de reguli, principii, norme privind cunoașterea și transformarea fenomenelor, proceselor psihice și comportamentului uman, în cele mai generale forme ale acestora. Prin metodele de cercetare se indică și se descriu raporturile dintre caracteristicile comportamentale generale, dintre diferitele fapte, acte, atitudini, stări individuale care vor fi evaluate ca utile sau inutile, în caracterizarea unui comportament. Interacțiunea dintre elementele componente ale comportamentului face posibilă, înțelegerea și evaluarea capacității atitudinale, comportamentale, reprezentative în cazul unor tipuri diferite de stimuli, cât și de reacții, ca răspuns al individului la cauzele și condițiile existente. În acest mod se oferă o justificare subiectivă la intervenția factorilor obiectivi, astfel încât, să se instituie o explicație rațională a oricărui fenomen psihic, investiția psihologică realizându-se prin metoda *experimentală*, metoda *corelației*, metoda *observației* și metoda *anchetei*.

§1. Metoda experimentală

Metoda experimentală (*experimental method*), desemnează investigația fenomenelor, evenimentelor naturale în scopul cunoașterii acestora, prin identificarea elementelor variabile și stabilirea existenței raportului dintre cauză și efect. Reproducerea artificială a fenomenului, prin crearea intenționată a cauzelor, condițiilor și efectelor, în mod repetat, explică rolul metodei experimentale în definirea proceselor sociale, a consecințelor constante ale acestora, în cadrul unor stări similare.

Ca procedeu de cercetare, metoda *experimentului* (observație provocată) propune crearea sau modificarea, în laborator a unui fenomen natural, în condiții speciale, stabilite și impuse pentru obținerea unui rezultat. Repetarea fenomenului duce la producerea acelorași efecte, care dobândesc caracterul de constantă, de lege, valabilă ori de câte ori condițiile speciale cunoscute nu vor fi modificate. Modificarea condițiilor de realizare naturală, obișnuită a fenomenului, introducerea unor variabile, izolarea din contextul complex al conexiunilor și determinărilor duce la extinderi ipotetice, la legi, teorii repetabile și verificabile, prin studiul psihologic experimental al genezei cunoașterii și gândirii. Dezvăluirea corelațiilor, a intercondiționărilor și a interdependențelor factorilor constanți indică o *ipoteză*, un normal *model teoretic*, care poate fi modificat în funcție de intervenția altor ipoteze, altor factor constanți, determinându-se relația abstractă dintre variabilele independente și cele dependente, infirmarea sau confirmarea unei *teorii*, în cadrul procesului comportamental complex.

Modalitatea de identificare a cauzei, temeiul sau scopul fenomenului comportamental, momentul constitutiv și efectele acestuia decurg din *procedura* adoptată pentru un anumit proiect experimental, pentru identificarea și culegerea datelor, alegerea variabilelor independente, a celor dependente, a grupului experimental și grupului de control. Concepute la confluența unui complex de variabile, *experimentale multivariate* indică notele distinctive, care diferențiază interacțiunile dintre unii factori și produc efecte

⁴⁶ Metodă (gr. *methodos* – mijloc, cale, mod de expunere), înseamnă modalitate de cercetare.

asupra unei variabile. Caracterile și însușirile care sunt specifice unei variabile independente nu sunt împrumutate altor variabile, manifestările de originalitate comportamentală, formele concrete în care apare și se dezvoltă reprezentând o coordonată „intimă” a acestei variabile.

Rezultatele proiectului experimental⁴⁷ sunt *măsurate (cuantificate)* prin *folosirea* utilajelor, prin *elaborarea unei scale valorice*, prin *constituirea unui eșantion*, prin *efectuarea mediei statistice*, prin *testarea efectelor rezultate*, astfel încât să se evite influența intervenției factorului întâmplător sau a erorii produse de aprecierea normală a unor cazuri anormale (caracterizate prin identificarea unor aptitudini și manifestări psihologice bizare, imposibil de explicat rațional).

§2. Metoda statistică

Constă în prelucrarea sistematică a datelor referitoare la stările și comportamentul psihologic uman. Deși în comportamentul uman precumpănesc elemente subiective, totuși prin raportarea la anumite criterii obiective se identifică unele accente și sensuri care pot să fie precis determinate, prin evidențierea conexiunilor sau corelațiilor dintre fapte și consecințe, care țin de condițiile materiale, morale, spirituale, pe o durată scurtă sau mai lungă de timp. Prin metoda statistică se descrie semnificația rezultatelor obținute pe un eșantion în vederea raportării acestora la fenomenele colective, pentru stabilirea naturii determinării acestora. Caracterizarea comportamentelor psihologice, chiar dacă reprezintă conținuturi diferite va fi proiectată sub forma graficelor, din care rezultă particularitățile psihofiziologice urmărite. Trăsăturile comportamentale constante nu pot să fie urmărite izolat, deoarece sunt integrate unui context existențial concret, diferit de alte modele de existență colectivă, care totuși apar unite în planul general comportamental. Principalele concepte statistice sunt: distribuția, variabila aleatoare, corelația, testele de semnificație.

§3. Metoda corelației

Identificarea mărimii gradului de dependență dintre variabilele controlabile și cele care intervin într-un fenomen psihologic se realizează prin intermediul coeficientului de corelație sau *coeficientului de asociație*. Legătura dintre variabile, chiar dacă se manifestă diferit, poate să fie identificată statistic, devenind o caracteristică a unei structuri concrete. Metoda corelației, ca operație logică, este folosită în cadrul *testelor* de evaluare a personalității în care se folosesc concepte explicative, modul particular de răspuns fiind de natură să evite posibilitățile de perturbare a comportamentului obișnuit, a simțului comun, cu condiția ca termenii folosiți să fie astfel adaptați încât să ofere o decizie în circumstanțele date. Modificarea unei variabile (independente) generează efecte directe privind modificarea unei alte variabile (dependente), deoarece nu se poate ajunge la consecințe empirice, fără raportarea la variabila care este precedată, derivată, determinată.

⁴⁷ Observarea rezultatelor produse de grupul experimental și cel de control indică faptul că, metoda experimentală implică o analiză logică, iar nu situațională. În opinia noastră privind valoarea experimentului, precizăm că, deși este posibilă identificarea determinărilor în actele sociale din realitatea vieții cotidiene, totuși acestea nu pot să fie realizate prin acțiuni experimentale.

Apare astfel relația temporală dintre evenimentul cauză și derivatul acestuia, evenimentul efect, datorat factorilor care definesc cauza prin determinări experimentale. Cauza, în calitate de factor agent, provocator, este succedată de factorul efect, în cadrul unui ansamblu de condiții favorizante sau contradictorii, definind în mod concret structura și dinamica fenomenului psihologic. În situația intervenției mai multor cauze, acesta interacționează în determinarea efectului.

§4. Metoda observației

Metoda observației desemnează contemplarea (observarea) intenționată a fenomenului psihologic, în condițiile obișnuite, naturale, pentru cunoașterea nemijlocită, reală, a acestuia. Prin observarea comportamentului se identifică actele și faptele așa cum se prezintă în mod nemijlocit fără niciun fel de modificare sau de alterare a atributelor acestuia, excluzând convingerile celui care observă. Procedul observației intervine și în cazul unui experiment, după cum pentru realizarea unei observații nedisimulate se poate recurge la analiza în laborator a factorilor biologici. Devenind un experiment neprovocat, observația identifică un comportament, înregistrează orice modificare, precum și răspunderile directe la stimuli.

§5. Metoda anchetei

Constă în determinarea regulilor de conduită umană prin folosirea unor chestionare și interviuri, indivizii având libertatea să dezvăluie sau nu adevăratele coordonate ale comportamentului, capacitatea de a asimila exigențele sociale, de a se implica în anumite stări și situații. Formalismul interviurilor instituie un anumit gen de personalism care subordonează ordonarea fenomenelor, după interesele celui audiat.

Chestionarele, concepute pentru identificarea principiilor comportamentale indică (mai ales dacă se asigură anonimatul) extremele tendinței de integrare a individului într-un sistem comportamental generalizat, acceptat, dar și ale tendinței de debarasare de orice exigență comportamentală și de dezvăluire a unor „intimități”, cu rezonanțe apolofetice (starea de homosexualitate), aderarea la ideologii interzise. Aplicarea mecanică la structura și dinamica vieții unei comunități, rezultatele chestionarelor nu lămuresc divergențele între răspunsuri și nu au semnificația unei sinteze, care să cuprindă factorii perturbatori și să indice relativa stabilitate comportamentală.

Interviul este folosit în analiza condițiilor particulare în care se fundamentează un comportament, căutându-se originea acestuia în asociațiile psihologice și în considerațiile personale asupra condiției individuale, autenticitatea răspunsurilor fiind însă radicalizată de interesele individului (de a se împăca cu lumea sau de a ieși din dogma și canoanele acesteia). Evidențierea cauzalității comportamentale, dependența individului de condițiile ambientale, determină reflectarea în mod contradictoriu a realității, prin exagerarea unora dintre fazele acționale, prin sublinierea deformată a rolului unei persoane, prin atribuirea (uneori împotriva evidenței), fie a unui rol permanent exclusiv pozitiv sau negativ.

§6. Metoda biografică

Expunerea unor momente din viața unor persoane, cu un conținut bogat în evenimente psihologice, cu o semnificație complexă reprezintă o altă formă de observare a persoanei. Apărarea intereselor este evidentă, dezvoltarea evenimentelor, asigurarea unui rol sau a unei semnificații pentru cel care expune fapte, însușiri, relații, pentru a desemna aspecte esențiale sau de suprafață din propria viață poate constitui un procedeu eronat. De aceea, biografia nu poate fi redusă numai la latura expunerii fenomenului, oricât de importantă ar fi aceasta, ci trebuie coroborată cu alte modalități de redare a evenimentului psihologic. Biografia trebuie înțeleasă și aplicată în întreaga sa complexitate și amploare, ca varietate calitativă și cantitativă de acte, fapte și evenimente psihologice, în raport cu celelalte forme de verificare, schimbare și dezvoltare calitativă. Explicarea evenimentului se realizează în cadrul unei permanente raportări și comparații cu celelalte forme de identificare și prezentare a adevărului, pentru evitarea erorii.

Acțiunile prestate de delincvent au la bază observații alterate, deformate intenționat despre celelalte persoane și procesele din realitatea imediată, acestea fiind interpretate diferit, astfel încât, individul să dobândească trăiri, să-și satisfacă nevoile practice sau să-și modeleze comportamentul potrivit acestor nevoi. Uneori comportamentul ilicit este conceput pe baza unui model acțional inedit sau confirmat de practicile și solidaritatea membrilor unei grupări. Victimizarea altei persoane este receptată pasiv și unilateral: „indivizii slabi sau fără protecție trebuie să piardă”.

Concepția superficială a delincventului respinge compasiunea și subestimează gravitatea victimizării, fiind capabili ca în situațiile limită să invoce culpa victimei, concepția și atitudinea față de viață și comportamentul victimei fiind negativiste. Pe fondul unei independențe comportamentale persoana care prezintă tulburarea de personalitate antisocială refuză să se pună în situația victimei, să trăiască emoțional efectele prejudicierii acesteia, evaluând în mod îngust, exclusiv suferințele victimei. O influență însemnată asupra supraevaluării capacităților proprii o are teama manifestată de victimă, locul și rolul delincventului fiind dat de ansamblul relațiilor interindividuale, strâns legate de aroganța și gradul de neglijare a cerințelor sociale.

Supraevaluarea farmecului personal, superficialitatea acordată în raporturile cu celelalte persoane, limitează interesul individului pentru a-și schimba comportamentul. Privită ca scop în sine, atitudinea delincventului se conturează mai clar în condițiile în care acesta este condamnat și expus consecințelor pedepsei, împrejurare în care adoptă forme indirecte de protest, de impostură, urmărind să inducă în eroare autoritățile. Comportarea sa iremediabil negativă reprezintă o trăsătură inerentă naturii umane delincvente care derivă din procesul continuu al iresponsabilității față de cerințele sociale, familiale. Instabili emoțional, delincvenții întrețin relații intime cu multiple parteneri, abandonând obligațiile de întreținere față de ceilalți membri ai familiei, încăpățânarea de a nu ajuta pe nimeni determinându-i să renunțe la resursele deținute, pierzându-și până și respectul față de propriile lor condiții sociale.

Principala forță motrice în activitatea sa o reprezintă acțiunea în orice condiții pentru a-și dobândi libertatea, pentru a evita pliciteala, în reacții relativ intense la factorii externi, pentru a desemna cultul propriului eu. Cerința uniformizării comportamentului îl determină să caute victimele, determinând întrecerea voințelor, deznodământul depinzând

de gradul de impunere al respectului față de victimă. Tulburarea de personalitate anti-socială înlătură din preocupările delincventului spiritul echității, criteriul diferențierii recompenselor și poate determina abandonarea oricărui tip de obligații sociale și chiar tendințe de automutilare, suicid, și tentative de omor. Adoptând un limbaj neclar, neprecis – pentru a înșela, și vulgar – pentru a intimida, delincventul își poate orienta comportamentul, în mod superficial, fals, spre tendința stabilirii spiritului justiției sociale, considerându-se factorul – erou al echilibrării tensiunilor contradictorii, un rol decisiv în stabilirea echilibrului social. Procesul dezvoltării sau al reducerii tulburărilor antisociale este influențat de mediul familial din care provine individul și de mediul social în care trăiește acesta (participarea la consum sau vânzarea de droguri, participarea la furturi). Impulsivi, ei nu recunosc influența mediului ambiant, tinzând spre realizarea tendințelor antagonice, considerând că toate conflictele sunt în mare parte rezultatul intenției sau al revelației fiecărui participant la conflict. Infidelitatea, manifestarea unei opziții ireconciliabile față de regulile sociale devine evidentă, diferențele esențiale față de comportamentul obișnuit fiind date de absența înțelegerii naturii relației individ – societate.

Distincțiile în ce privește dorința de a câștiga puțin din orice acțiune ilicită, apar și în cadrul contorului familial, delincventul sustrăgându-se atitudinii exigente rigide categorice a celui care susține familia, împărțindu-și acțiunile și atitudinile contradictorii într-o formă fals – pozitivă și una consecvent – negativă.

factorul primordial fiind acțiunea, iar nu moralitatea acesteia, delincventul se situează în rândul marilor trădători, al falsificatorilor, escrocilor și exploratorilor, comportamentul său derivând din interacțiunea necesității de a nu fi pedepsit, repulsia față de orice regulă socială sau morală și atracția față de predominanța impulsivă a încălcării regulilor. Inflexibil în atitudinea față de alții, individul stăruie în contradicții fără ieșire, adoptând strategii oculte, intolerabile social, pentru atingerea scopurilor și obiectivelor urmărite. Sub impulsul unor tendințe idealizante asupra rezultatelor comportamentului antisocial, individul este dispus să se asocieze cu alte persoane, având ca rezervă un plan speculativ, care să-i ofere o variantă avantajoasă, fiind pregătit să se lupte pentru a-și afirma puterea și voința.

Tulburarea de personalitate boderline

Se caracterizează prin conflictul real și imaginar dintre persoana cu astfel de tulburări, ca urmare a disperării că va fi neglijată de persoana care îi acordă sprijinul material și moral. Acest conflict este resimțit dureros, deoarece individul apreciază că relațiile de întrajutorare au fost abandonate, opoziția fiind generată de persoana care avea obligația morală de a o ajuta în permanență. Teama, frica, furia,

Psihologia judiciara ca ramura a psihologiei

Definiție

Psihologia judiciară este o disciplină cu caracter pragmatic informativ ce are ca obiect studiul ființei umane implicată în drama judiciară în sensul obținerii cunoștințelor și evidențierii legităților psihologice apte să fundamenteze interpretarea corectă a conduitelor umane cu finalitate judiciară sau criminogenă.

Obiectivul psihologiei judiciare și conexiunile interdisciplinare

1) Definirea domeniului de referință din diferite perspective:

a. din perspectiva preocupărilor teoretice:

- organizarea și dezvoltarea teoriilor și conceptelor cu care operează psihologia judiciară;
- elaborarea de modele teoretic-explicative;
- validarea modelelor conceptuale teoretic-explicative elaborate de psihologia judiciară generală și cea socială în urma testării acestora în domeniul juridic.

b. din perspectiva preocupărilor practic-aplicative:

- elaborarea unei metodologii specifice de cercetare, investigare în domeniul judiciar;
- oferirea de informații pertinente și utile privitoare la realitatea psihică în sistemul judiciar;
- organizarea unor programe de acțiune socială preventivă;
- asistarea psihologică în expertizele de specialitate oferite atât organelor judiciare cât și infractorilor.

2) Analiza psihologică a actului infracțional din perspectivă exploratorie (*scena crimei*).

3) Problematika psihologică a mărturiei și a martorului.

4) Analiza psihologică a interogatoriului judiciar.

5) Domeniul investigării judiciare.

6) Psihologia judecății împărțită în:

- a. duelul judiciar;

- b. psihologia intimei convingeri;
- c. personalitatea magistratului;
- d. psihologia apărării din perspectiva apărătorului.

7) **Comportamentul simulat.**

8) **Psihologia detenției penitenciare.**

9) **Problematika psihologică a actului de administrație publică.**

RELAȚIILE PSIHOLOGIEI JUDICIARE

cu psihologia generală, cu psihologia socială și cu alte ramuri ale psihologiei

1) Relațiile psihologiei judiciare cu psihologia generală

Psihologia judiciară are legături de subordonare și intercondiționare reciprocă cu psihologia generală de la care împrumută și aplică metodele de abordare a domeniului cunoștințelor asupra unor legi psihologice, precum și instrumente de investigație cu o arie largă de aplicabilitate.

Psihologia judiciară verifică informațiile cu privire la conceptele evidențiate de psihologia generală într-un compartiment distinct al existenței umane și furnizează și evidențiază noi aspecte cu caracter de legitate specifice domeniului.

2) Relațiile psihologiei judiciare cu psihologia socială

Psihologia socială oferă metodologie, instrumentar și cunoștințe necesare înțelegerii apariției și dezvoltării dramei judiciare.

Explicația psiho-socială bazată pe considerarea individului uman în contextul interacțiunilor sale cu grupurile de apartenență, cu alte persoane, cu normele social-morale și social-judiciare, fundamentează organizarea teoretică și practică a psihologiei judiciare.

3) Relațiile psihologiei judiciare cu alte ramuri ale psihologiei

În fundamentarea demersului său teoretic și practic, psihologia judiciară va folosi informațiile și din alte ramuri ale psihologiei:

- *psihodiagnosticul și psihologia diferențiată* care oferă date asupra tipologiilor și a diferențelor interindividuale;
- *psihologia experimentală* care oferă date referitoare la instrumentarul investigativ, precum și la evaluarea funcționalității analizatorilor în faza perceptivă a mărturiei, cât și pentru biodetecția comportamentului simulat.

Actul infracțional din perspectivă exploratorie

Scena crimei și câmpul faptei

Câmpul faptei conduce către materialitatea obiectuală a urmelor clasice, apte să permită conturarea probațiunii și identificarea autorilor.

Expertul psiholog trebuie:

- 1) să reproducă prin propria imaginație împrejurările și acțiunile derulate de făptuitor oferind organelor de urmărire penală filmul crimei în dinamica sa;
- 2) să-și imagineze profilul făptuitorului oferind organelor de urmărire penală amprenta sa psiho-comportamentală;
- 3) să anticipeze comportamentul următor pretabil contracarând pentru viitor mișcările autorilor prin intuirea versiunilor optime cu grad rezonabil de credibilitate în identificarea acestuia.

Toate acestea fac obiectul psihologiei judiciare din perspectiva interdisciplinarității sale cu criminalistica clasică pe coordonatele ideii de psiho-criminalistică.

Literatura de specialitate a evidențiat o grilă de exigențe căreia trebuie să-i răspundă investigația științifică.

Exemplu de grilă pentru *infracțiunea de omor*:

1. ce s-a petrecut la locul faptei și care sunt motivele crimei ?
2. omorul s-a comis pe locul unde a fost găsit cadavrul ?
3. cine este ucis ?
4. când a fost comisă crima ?
5. în ce fel s-a comis crima ?
6. criminalul a luat măsuri pentru ascunderea omorului și în ce constau aceste măsuri ?
7. crima a fost comisă de o persoană sau de mai multe ?
8. care sunt căile de acces ale criminalului în câmpul faptei ? în ce mod a părăsit câmpul ? cât timp a rămas acolo și ce acțiuni a săvârșit ?
9. cine este făptuitorul ?
10. care sunt experiențele pozitive și limitele investigației științifice desprinse din soluționarea cauzei ?

Componenta psihologică: *motivul și rațiunea de a ucide*

Componentele comportamentului sexual se pot împărți în 3 segmente elementare:

- biologic (instinctiv);

- fiziologic (funcțional);
- emoțional (mental).

Componenta emoțională este cea mai puternică din cele 3 segmente, deoarece mintea controlează actul.

Acest lucru poate fi un considerent important când se analizează ce s-a întâmplat la locul crimei de natură sexuală.

DETERMINAREA MOTIVAȚIEI

Un aspect foarte important al investigării omorurilor este determinarea motivului uciderii. Omuciderile de natură sexuală (incluzând aici violul cu omor și omuciderea) implică sodomia anală și orală și alte acte de perversiune sexuală.

Victimele sunt de obicei femei și copii mici, iar ucigașul este de obicei bărbat.

Omuciderile de natură homosexuală implică de obicei victime bărbați uciși de alți bărbați sau victime femei implicate într-o relație de lesbianism ce sunt ucise de alte femei.

Adesea, aceste cazuri implică metode sadice și bizare.

Examinarea locului crimei cu scopul de a identifica și de a interpreta anumite detalii ce pot servi ca indicii asupra tipului de personalitate implicată – este o tehnică de determinare a profilului mental al tipului de persoană care ar fi putut comite crima.

Există cu siguranță legături între aspectul psihologic al criminalului și indiciile psihologice dezvăluite de locul crimei.

Cercetările efectuate de Grupul de Studii Comportamentale din cadrul F.B.I. în domeniul omorurilor de natură sexuală au dezvăluit o remarcabilă consecvență în cadrul tipului de persoane ce comit anumite acte.

Infracțiunea premeditată

Infractorul ce-și premeditează crima are de obicei o inteligență peste medie.

Este metodic și viclean, iar crimele lui sunt bine gândite și cu atenție plănuite.

Este, probabil, genul de persoană care are mașina bine întreținută.

Crima este comisă, de obicei, în afara zonei unde locuiește sau lucrează autorul, dând dovadă de mobilitate, călătorind mai mulți km. decât o persoană obișnuită.

Infractorul este considerat sociabil și folosește abilitățile verbale pentru a-și manipula victimele și a prelua controlul asupra lor.

El este pe deplin conștient de gravitatea criminală a actului său și este încrezător în abilitățile sale în confruntarea cu ancheta poliției.

Probabil că urmărește reportajele de știri privind crima și, frecvent, ia un obiect personal al victimei pentru a-l folosi din dorința de a re trăi evenimentul sau pentru a-și continua fantezia.

El este excitat de cruzimea actului său și poate declanșa torturarea victimei.

Controlul sexual asupra victimei joacă un rol important în scenariul său.

Acest infractor evită să lase dovezi în urma sa și, de obicei, își aduce propria armă.

De cele mai multe ori cadavrul este mutat de la locul crimei, dorind prin acest lucru să ia peste picior poliția sau să prevină descoperirea acestuia prin transportarea într-un loc ascuns.

Infracțiunea nepremeditată

Infractorul ce nu-și premeditează crima are de obicei inteligența sub medie, este singuratic, necăsătorit, trăiește singur sau cu o rudă în imediata vecinătate a locului crimei.

Infractorul acționează impulsiv, sub stres și de obicei va selecta o victimă din propria lui zonă geografică.

De obicei nu posedă un vehicul și, în general, evită oamenii.

De regulă este descris ca un incompetent d.p.d.v. sexual și nu are relații sexuale în adevăratul sens al cuvântului.

Locul crimei va fi dezorganizat.

Infractorul care nu premeditează crima utilizează stilul de atac „fulger”, luându-și victima prin surprindere.

Această acțiune este spontană, infractorul acționează brusc, în afara fanteziei sale, nu are un plan bine pus la punct și se gândește că nu poate fi prins.

Agresorul dezorganizat de obicei își depersonalizează victima prin mutilare facială, sau o rănește în exces.

În general, locul morții și locul crimei coincid și de regulă nu există nici o încercare de a ascunde cadavrul.

Dacă cadavrul a fost mutilat, este posibil ca el să-l poziționeze într-o manieră specială care are pentru el o anumită semnificație.

Trebuie reținut: nimeni nu acționează fără motivație.

James Brussel – psihiatru criminalist – afirma: „chiar și actele unui nebun au o oarecare logică”.

Fapta este o metodă pentru nebunia lor.

O logică și chiar o rațiune ascunsă există în spatele a ceea ce a făcut sau cum a făcut, oricât de sălbatic, bizar sau complet lipsit de motiv ar părea să fie.

Identificarea victimei este crucială în determinarea victimizării.

Investigarea trecutului victimei, a grupului social din care face parte, a stilului de viață, precum și a prietenilor, dezvăluie posibila motivație a ucigașului.

CURSUL 4

Tipologii ale criminalului:

1. TULBURĂRILE MENTALE

Predispoziția ereditară privind comportamentul individual, prin efectele sale fiziologice poate determina o boală somatică sau o tulburare mentală.

Factorul ereditar, ca element al comportamentului individual, este impus de însușirile personale, aflându-se sub influența factorilor sociali și educaționali și se transmite urmașilor.

Ereditatea impune individului vigoarea animalică a autoconfruntării, înzestrarea psihică pentru satisfacerea necesităților organice brutale, înlăturarea sau repudierea a tot ceea ce nu acceptă sau nu poate înțelege.

Impulsurile ce alcătuiesc esența comportamentului individual derivă din natura eredității (normală sau anormală) ordonând comportamentul sau producând dezordinea atitudinală.

Intervenția unor cauze speciale de afectare a psihicului uman (psihozele, debilitatea mintală), creează inaptitudinea prestării unui comportament normal, ajungându-se la iresponsabilitatea individului pentru fapta comisă.

Exaltarea idealului stăpânirii de sine revine individului normal care, prin respectul moralității și prin stăpânirea afectelor, rezolvă în mod rațional conflictele interindividuale.

Bolnavul mental este stăpânit de tensiuni fictive care amenință cu dezagregarea existența sa, astfel că nu va înțelege valoarea reală în sensul acțiunii sau al conflictului.

Cât timp acesta divaghează între idei și percepții dualiste, ireale, acesta nu este considerat responsabil de actele sale.

Însă, dacă tulburarea acestuia este limitată în timp (nu este permanentă), pentru fapta comisă în deplinătatea facultăților mintale va fi considerat responsabil.

Incapacitatea bolnavului mental rezultă din primul jet aptitudinal, în sensul că deși pare vinovat, nu va putea răspunde pentru fapta infracțională.

Crima nu va avea un criminal dacă acesta are mintea înstrăinată de judecată (alienat mental) ca urmare a intervenției unei „afecțiuni sau deficiențe psihice”.

Deosebit de tulburările mintale sau de mișcările anormale, corpul uman poate fi afectat și de unele ticuri simple sau complexe, care indică indispoziții afective, semne de anxietate, descărcarea unei tensiuni puternice și constau în mișcări sau în vocalizări permanente, bruște, fixate în stereotipuri specifice:

- ticuri motorii simple:
 - o grimase faciale;
 - o smucirea gâtului (iactație);
 - o scuturatul umerilor;
- ticuri motorii complexe:
 - o gesturi manuale (obișnuința de a roade unghiile - onicofagie);
 - o căutarea senzației de relaxare prin ghemuire;
 - o gesturile vulgare (copraxia);

- imitarea involuntară a gesturilor altor persoane (ecopraxia);
- ticuri vocale simple:
 - dresul vocii;
 - șuieratul;
- ticuri vocale complexe:
 - pronunțarea bruscă a unor cuvinte;
 - repetarea propriilor cuvinte (polilalia);
 - repetarea ultimelor cuvinte ale altei persoane (ecolalia).

1) SCHIZOFRENUL

Natura schizofreniei este înțeleasă prin diferite moduri de raportare a individului la gradul și limitele de percepere a realității, a existenței animalice și a vieții morale.

Absența stării de detașare, a lipsei de promptitudine acțională, a momentului tranzitoriu generat de starea de expectativitate, tendința de izolare exagerată, care indică deficitul de adaptare la realitate (timiditatea, introversiunea), mimica, nu mai corespund sentimentului trăit.

Instabilitatea emoțională (teama, frica, ura, pasivitatea), reprezintă atitudinea care se abate de la experiența obișnuită, fiind specifică schizofreniei.

Schizofrenia apare în situația dezorganizării și a instabilității familiale, în cazul respingerii brutale manifestată de către unul dintre părinți, la moartea părinților și lăsarea fără sprijin afectiv, dacă aceste cauze se suprapun pe tulburări cerebrale moștenite.

Deoarece caracteristicile comportamentului normal constau în „a trăi în armonie” cu mediul ambiental, orice comportament, care nu respectă atitudinea și sentimentele profunde ale ordinii sociale, va reprezenta un comportament anormal.

Schizofrenul (schizofrenicul) nu-și poate controla comportamentul în mod rațional, actele sale criminale fiind determinate de „tulburări sau deficiențe mentale”, astfel că nu-și poate coordona starea psihică, ideile elementare, stimulii din organele perceptive, evenimentele fiziologice.

Individul nu mai are capacitatea de a aprecia consecințele prejudiciabile ale faptelor sau prescripțiile și interdicțiile cuprinse în lege.

Criminalul schizofren își întrerupe brusc, pentru o perioadă de timp sau definitiv, actul criminal început, devenind insensibil la chinurile victimei.

Schizofrenul este considerat o persoană incapabilă mintal, care nu poate să-și supravegheze comportamentul și din această cauză nu este pedepsit penal (nu răspunde penal), urmând ca împotriva acestuia să se adopte o măsură de siguranță (atât pentru a fi ocrotit, cât și pentru a fi împiedicat să comită fapte grave).

Boala psihică a individului înlătură starea de responsabilitate deoarece este „incapabil să aprecieze” gravitatea faptelor săvârșite.

Izbucnirea de violență este bruscă și șocantă, acesta folosind un limbaj obscen (coprolalie).

În aspectul fiziologic al schizofrenului se identifică o reducere a lobului frontal și a talamusului.

Debutul schizofreniei apare rar anterior adolescenței și în mod frecvent în adolescență, chiar până la vârsta de 30 de ani, dar poate apărea și după vârsta de 45 de ani.

Comportamentul schizofrenului se caracterizează prin lipsa de măsură în tot ceea ce face: consum exagerat de apă (intoxicația cu apă), halucinații auditive și vizuale pe teme religioase, prezentarea precipitată a unor evenimente bizare, comportament dezorganizat, afectivitate plată și inadecvată.

Schizofrenia se manifestă în 5 tipuri: paranoic, dezorganizat, catatonic, nediferențiat și rezidual.

a) **Personalitatea exterioară a schizofrenului**

Comportamentul schizofrenului se dizolvă dintr-un proces natural într-unul decadent, primitiv.

Acționând în baza unei „comenzi” oculte care se regăsește doar în mintea sa, acesta participă la acte de violență nedefinite, nejustificate, nestăpânite, paralizante, brutale, absurde, victima fiind o persoană apropiată, iubită (mama).

Cruzimea acestuia alternează cu blândețea excesivă, schizofrenul fiind lipsit de criteriile unei aprecieri echilibrate a realității.

Se poate ajunge la un comportament brutal care să tindă spre autodistrugerea individului sau la manifestarea unei cruzimi animalice față de alte ființe.

O parte dintre schizofrenici adoptă în mod inconștient o stare inertă (catatonică), imposibilă la orice intervenție a stimulilor externi, fiind detașați de mediul ambiental.

Închis în autismul său, schizofrenul trăiește izolat de mediu și își construiește un univers propriu, fără restricții și interdicții, având un caracter ireal, fără logică, iar limbajul devine fără înțeles.

Anomalia calitativă a afectivității este definită de comportarea complexă, fără sens, sentimentele fiind contradictorii, iar exprimarea acestora pare disociată și instabilă.

Individul nu înțelege sensul cuvintelor și nu se poate controla, indiferent de intensitatea sau gravitatea amenințărilor sau a pericolelor care ar trebui să-l constrângă.

Delirul de persecuție dobândește o semnificație mistică, schizofrenul insistând asupra necesității purificării oamenilor de orice păcat.

În exaltările sale, schizofrenul execută acte de cruzime fără o motivare logică sau fără nici un motiv (crime fără motiv).

Anomalia cantitativă a afectivității constă în reducerea până la absență a sentimentelor.

Schizofrenul comunică greu cu mediul ambiental și în general, în mod inadaptat, manifestând tulburări afective: instabilitate și inadaptare emoțională.

Tipul paranoic de schizofrenie – se caracterizează prin idei delirante și halucinații auditive privind starea de persecuție sau de grandoare, stimulate de gelozie sau religiozitate. Prin violența criminală individul își împlinește „dorințele” fără sens și fără limite.

Tipul dezorganizat – se caracterizează prin limbaj plat și comportament dezorganizat, cuvintele și acțiunile sale având un caracter bizar, fragmentar.

Tipul catatonie – se caracterizează prin activitate motorie excesivă, bizarerii, stări agresive, manifestări lipsite de sens și de scop, ecolalie (repetarea bolnăvicioasă a unor cuvinte, a unor expresii) și ecopraxie (imitarea bolnăvicioasă a mișcărilor altei persoane).

Tipul nediferențiat – se caracterizează prin: comportament anormal, lipsit de limbaj delirant, dar și de activitate motorie excesivă.

Tipul rezidual – se caracterizează prin: comportament anormal rămas după unul sau mai multe episoade de schizofrenie, individul devenind excentric și fiind stăpânit de idei bizare, dezorganizate.

b) Personalitatea interioară a schizofrenului

Schizofrenul creează conflicte ce nu au la bază un sens acțional precis, devenind „infractor” fără voința sa (o personalitate psihopată).

Factorul intelectual constă în exprimarea confuză a gândirii individului, în imposibilitatea adaptării reacțiilor la stimulii externi. Acesta devine impasibil sau foarte atent la acte nesemnificative, lipsite de relevanță pentru propria viață sau pentru activitatea socială.

Deși poate avea un vocabular elevat, exprimarea cuvintelor este dezarticulată, lipsită de sens logic, opunându-se rațiunii.

Individul reduce involuntar sensul actelor, rolul persoanei sale, a raporturilor cu mediul, la starea de simple fantezii, incontrolabile.

Psihologia activității sale mentale dezvăluie faptul că schizofrenul este incapabil „să ignore sau să selecteze stimulii externi”, astfel că va face orice efort pentru a se implica în răspunsuri nechibzuite, nemăsurate.

Factorul volitiv constă în absența oricărui interes față de propria sa persoană sau față de alții, precum și față de regulile sau prescripțiile sociale.

Factorul afectiv constă în absența emoției, a sentimentului de vinovăție sau a proceselor de conștiință după comiterea actelor antisociale.

Faptele schizofrenului sunt arbitrare, executate la întâmplare, înfățișându-se ca simple acțiuni animalice.

c) Natura schizofreniei

Factorii care determină debutul precoce sau debutul tardiv al schizofreniei sunt:

- deteriorarea cognitivă;
- maladii cerebrovasculare;
- deficitale senzoriale.

2) PARANOICUL

Paranoia este reprezentată de o tulburare comportamentală gravă care determină abaterea severă a individului de la regulile sociale, prin manifestarea halucinațiilor de persecuție sau grandoare.

Debutul paranoiei se regăsește în schizofrenie.

a) Personalitatea exterioară a paranoicului

Comportamentul paranoicului este caracterizat prin idei delirante și halucinații auditive, gravele confuzii fiind atât de natură cognitivă cât și afectivă.

Lipsit de distincția rațiunii, paranoicul se manifestă sub influența ideilor delirante de persecuție, de grandoare sau de gelozie.

Paranoicul apreciază că dezordinea comportamentului său este determinată de răutatea și perversitatea celorlalți, aprecierile sale neputând oferi un temei real.

Anomalia calitativă a afectivității – Paranoicul nu înțelege și nu acceptă modul de a fi al lucrurilor, fapt ce determină ample stări contradictorii sau conflictuale și furie întrerupte spontan de tendințe suicidare.

Fiind dominat de atitudini ostile, paranoicul se simte îndreptățit să-i corijeze pe cei cunoscuți, urmărind să devină justițiar, indiferent de consecințele produse.

Tulburarea paranoidă implică libertatea individuală dusă la limita absurdului.

Anomalia cantitativă a afectivității – Înclinațiile fanteziste ale paranoicului resping logica lucrurilor, ordinea firească, deoarece folosește în mod confuz contradicțiile, presuposițiile pe care se sprijină.

Speculațiile acestuia sunt elaborate în mod prudent, pe ascuns și cu o disciplină nefirească, sugerând prin deducții false că răspunderea revine altora (în principiu celor apropiați), luând măsuri de înlăturare a nedreptăților prin uciderea vinovaților.

b) Personalitatea interioară a paranoicului

Punctul de referință al tulburării de comportament paranoid se caracterizează prin suspiciune și neîncredere față de cunoscuți, precum și prin rea-voință față de atitudinile celor apropiați.

Aceste idei sunt însoțite de temerea că, indivizii cu care a intrat în legătură, nu urmăresc altceva decât să-i producă un rău grav, să-l persecute, să-l înșele.

Înțelegând să-și dovedească victimizarea, paranoicul adoptă schimbarea de atitudine față de cei apropiați, pe care îi consideră nedemni de încrederea sa, ostili și incorecți.

Abaterile de la regulile de comportament urmate de paranoic îl determină să adopte măsuri exagerate de precauție, să-și reamintească și să reinterpreteze micile conflicte, utilizând orice mijloc și prilej pentru a se răzbuna prin acte de forță și de grandilocvență.

Factorul intelectual – Deseori limbajul ce-l interesează pe paranoic se referă la modul de interpretare a comportamentului celor apropiați, cărora le transmite faptul că el a înțeles totul, că se va întâmpla ceea ce a gândit, luându-și măsuri de precauție sau de atac.

Paranoicul asociază orice gest de împotrivire sau de dezaprobare, acordând preferință simplei sale supoziții.

Adevărurile cunoscute sunt răstălmăcite, activitatea mentală și emoțională sunt îndreptate spre afirmarea convingerilor care devin parte componentă a activității mentale (*gelozia se manifestă prin supravegherea permanentă a partenerului, adoptând un număr nelimitat de încercări*).

În perioada copilăriei, tulburarea de personalitate paranoidă se manifestă prin izolare nejustificată, prin agresivitate și iritabilitate permanente, cultivarea unui anumit gen de plăcere, accesul la speculații, acceptarea unei alte identități, temerea de întâlnirea

cu lumea (*agorafobie*). Dobândește un limbaj descărcat de prudență devenind neinstruit, independent și bizar.

Factorul volitiv – Paranoicul urmărește să dobândească o considerabilă influență asupra foștilor săi adversari cărora nu le uită și nu le tolerează ofensele de altădată.

Opțiunile libere pe care le adoptă vădesc o totală iresponsabilitate, voința sa failibilă îndemnându-l să atace, să nege, să contrazică ceea ce este evident și să raporteze indivizii la principiile sale absurde.

Paranoicul procedează la supravegherea completă și diversificată a partenerului, ajungând până la sechestrarea acestuia.

Paranoicii devin „fanatici” care aderă la comiterea faptelor indezirabile, imorale, distrugătoare, lipsite de finalitate logică.

Încercând să devină liber în toate privințele, acesta va ajunge o persoană antisocială.

Factorul afectiv – este determinat de o tensiune psihică impusă de sentimente ostile, până la agresivitate, față de alți indivizi.

Temeiurile modelării „noului destin” se regăsesc în ofensele aduse în trecut de dușmanii săi, acțiunile și acuzațiile fiind amplificate fără nici o semnificație sau coerență.

Orice contrazicere crează dușmănie, povara responsabilității declanșării conflictului revenind, de fiecare dată, celui alt partener.

Acordând semnificații intuițiilor sale, paranoicul este un gelos iremediabil, starea de neliniște provocată de neîncrederea în comportamentul partenerului său fiind consecința infidelității sale.

Afirmând că este omnipotent și omniscient, paranoicul adoptă o ținută autoritară și protestatară, în sensul că nu se lasă intimidat de regulile sociale și de normele bunului simț, în relațiile intime manifestându-se cu ostilitate.

Iritarea și frustrarea individuală diferă de la un individ la altul, fiind direct legate de măsura în care societatea îl izolează.

Repudiind valorile morale, paranoicul încearcă să-și sporească puterea de a se impune prin recurgerea la alcool și la substanțe psihotrope, fiind obsedat de teama că ar putea să fie înjosit, insultat sau înfrânt.

Include în sfaturile sau aprecierile celor care îl înfruntă doar amenințarea și lipsa de considerație față de persoana sa.

Gelozia devine suficientă pentru a-și completa trăirile agresive.

Deși sunt infideli, paranoicii se manifestă cu o permanentă suspiciune față de partener, acceptând să suporte chinurile acestei trăiri numai pentru a dovedi că nu s-au înșelat.

c) ***Natura paranoiei***

Elementele particulare ale personalității paranoide se regăsesc în manifestările prestate la începutul perioadei adulte.

Tulburarea intervine ca urmare:

- a pierderii unor persoane apropiate (copil, soț),
- a poziției sociale (înlăturarea din serviciu),
- a suferirii unei traume fizice și psihice,
- a consumului de substanțe psihotrope sau
- a intervenției unei boli (tumoare pe creier).

Disfuncțiile comportamentale ale paranoicului indică bizarism, sadism, fără putința ajungerii la o înțelegere cu acesta.

OLIGOFRENUL

Oligofrenia reprezintă o insuficiență a dezvoltării intelectuale urmare a îmbolnăvirii creierului, a reducerii puterii de gândire și a conștiinței individului.

Oligofrenul nu va dobândi capacitatea de a învăța, de a percepe, de a reflecta, de a concluziona și de a propune măsuri.

Personalitatea exterioară a oligofrenului

Oligofrenul manifestă o întârziere în dezvoltarea sa intelectuală și chiar fizică, afectând formarea personalității.

Individul manifestă o întârziere în dezvoltarea sa generală sau numai a capacității intelectuale.

Deținând o slabă emotivitate, oligofrenul este caracterizat de incapacitatea înțelegerii obișnuite, fiind inapt să învețe și manifestând indiferență bolnăvicioasă.

Conduita individuală nu are legătură cu factorii sociali și interindividuali, deoarece activitatea sa mentală este redusă, ca urmare a opririi dezvoltării intelectuale.

Lipsit de posibilitatea de apreciere a unui sistem de valori, oligofrenul răspunde violent și poate ajunge la stări delirante pasagere.

Personalitatea interioară a oligofrenului

Insuficiența congenitală a evoluției sale intelectuale nu se integrează în diferitele sensuri ale atitudinilor umane, astfel că, perspectiva înțelegerii actelor sale nu se va realiza niciodată.

Fără nici un fel de orientare a gândirii, dispozițiile oligofrenului constau doar în răspunsuri la actele instinctuale.

Atitudinile personale sau cele sociale nu există.

Reacțiile personale se referă la un obiect determinat (persoană, animal), atitudinile sale fiind limitate la satisfacerea instinctelor.

Oligofrenia apare ca efect al eredității, generată de aberația cromozomială, a leziunilor organice ale creierului mamei în perioada gravidiei, a unui traumatism cranian, a encefalitei, a incompatibilității sanguine și a anoxiei produsă la suprimarea oxigenului, în primele momente după naștere.

Oligofrenia provine și din absența relației culturale în prima parte a vieții (la copiii sălbăticiți).

Leziunile cerebrale apărute determină tulburări neurologice și atitudini instinctive.

Fără sentimente și fără idei acceptabile, oligofrenul manifestă furii și reacții violente pentru satisfacerea propriilor sale acte instinctuale.

DEMENTUL

Demența reprezintă deteriorarea, istovirea, uzarea patologică a inteligenței individului, a psihicului ca urmare a depunerii unui efort nemăsurat, o perioadă îndelungată de timp sau a intervenției unei afecțiuni organice a creierului.

Personalitatea exterioară a dementului

Individul a suferit în timp o deteriorare, o degradare mentală generală, în sensul că, atât modul de percepere, cât și cel de analiză a realității, sunt degradate.

Dementul nu mai este conștient de nimic, iar lucrurile și evenimentele nu mai au nici o semnificație, astfel că nu se mai teme de nici o consecință.

Forța anterioară a determinantelor comportării s-a degradat (dementul trăiește într-o lume imaginară, stăpânită de stări de delir), în sensul că interacțiunea dintre percepție-judecată și memorie devine necontrolabilă, se atrofiază, după care dispare.

Degradarea percepției și a judecării este explicată de absența puterii de evaluare a factorilor cauză-efect, acțiunile comise rezolvând negativ și artificial acest raport.

Necesitatea și dificultatea realizării unui act au dispărut, astfel că individul nu mai are simțul moralei, a evaluării sociale (colectează gunoaie), aprecierile nu mai sunt controlabile, devine vulgar, dependent de nimicuri și agresiv la „supărare”.

Acesta nu mai deosebește între ceea ce este admis și ceea ce este interzis, ajungând să-și mănânce excrementele (coprofagie, scatofagie).

Personalitatea interioară a dementului

Lipsit de tentații și de sentimente, manifestând reacții unidimensionale și contradictorii față de eventualele necesități afirmate (lipsă de pudoare), dementul adoptă atitudini bizare și puerile.

Inactiv și indispus, cu o afectivitate derivată mai mult din oboseală, dementul uită să mai caute plăcerea.

Dementul nu revendică nimic, nu-și alege nimic și nu vrea să răspundă pentru nimic.

Demența este efectul producerii unor leziuni cerebrale, a apariției unor tumori, a sifilisului sau a unei arteriopatii, ale căror consecințe vor agrava existența individului.

IMBECILUL

Imbecilul reprezintă starea de „întârziere mentală” a individului care, deși poate realiza acte și unele trebuințe imperioase, nu va fi capabil să scrie, să socotească, să citească și nici să-și îngrijească, în mod normal, propria persoană.

Personalitatea exterioară a imbecilului

Aceasta se caracterizează prin executarea unor activități care nu necesită un nivel ridicat, acesta aflându-se în imposibilitatea asumării în societate a unui rol compatibil cu vârsta fizică.

Imbecilul este o fire docilă, care își asumă atribuțiile simple, cu nivelul de inteligență cuprins între 4 și 6 ani. Insuficiența capacității intelectuale se

caracterizează prin lipsa de înțelegere a sensului actelor complexe, a conținutului simbolic al unei activități, a inhibițiilor provocate de excitanții puternici.

Mecanismul psihic rămâne involuat, reprezentările și semnificațiile actelor comise fiind infantile.

Acesta nu ajunge la exerciții senzoriale complicate și nu face nici un efort de judecată în afara comunicării simple și a modului de a-și purta în mod elementar de grijă.

Personalitatea interioară a imbecilului

Neavând capacitatea de apreciere dezvoltată, imbecilul este dependent și supus celor care îl îngrijesc.

Atitudinea pasivă, generată de frustrație, îl determină să nu pretindă nimic, fiind convins că prin ascultare și imitație va fi ferit de rău.

Rolul decisiv al mediului familial îi creează senzația de siguranță și stabilitate, crizele prin care trece fiind înțelese și acceptate în mod copilăresc, la sugestia influențatorului.

Capabil să distingă faptul că este iubit, că este înțeles, mai ales de către îngrijitorul său, imbecilul este lipsit de mecanismele atașamentului, întreținând relații sumare cu ceilalți membri ai anturajului.

Imbecilul știe cine are putere în familie și este capabil de prefăcătorie pentru a profita, pentru a-și păstra nevoia de ocrotire.

Sentimentele sunt simple și imature, fiind permanent legate de temeri infantile.

Imbecilitatea este efectul bolilor mentale care afectează integral personalitatea, întârzierea evoluției inteligenței fiind irecuperabilă.

Imbecilitatea este produsă de aberația cromozomială, de leziunea creierului sau de interveția unor boli grave, contractate de mamă în perioada sarcinii.

IDIOTUL

Idioția reprezintă cea mai gravă formă a deficienței intelectuale, care determină incapacitatea individului de a vorbi și de a adopta o conduită din cauza opririi dezvoltării mentale.

Lipsit din naștere de posibilitatea dezvoltării intelectuale, idiotul dobândește un control al percepțiilor specific vârstei de până la 4 ani, fiind incapabil să vorbească și să se îngrijească de propria persoană.

Personalitatea exterioară a idiotului

Întârzierea în dezvoltarea intelectuală a idiotului se manifestă sub 2 forme:

- 1) întârzierea mentală profundă – compatibilă cu acte și gesturi umane simple, care implică mai mult partea instinctivă, inconștientă, dar și conduite simple de învățare (mersul, gestică, reacții la stimuli);
- 2) întârziere mentală severă – compatibilă doar cu actele instinctive (autocontrolul digestiv).

Înaintarea în vârstă nu produce și acumularea de experiență comportamentală, deoarece nu demonstrează posibilitatea dezvoltării sau a ameliorării capacității mentale a individului, dimpotrivă, acestea se degradează, ajungând până acolo încât să-și mănânce excrementele (coprofagie, scatofagie).

Personalitatea interioară a idiotului

Întârzierea mentală determină percepții izolate, neasimilate de individ, sensibilitatea acestuia fiind receptivă la stimulii externi, însă, într-o măsură limitată, minimalizată, specifică instinctelor solicitate.

Neînțelegând impulsurile, nu are capacitatea de a-și controla reacțiile, astfel că este inapt să-și însușească unele deprinderi și să se adapteze la situațiile concrete impuse de excitații repetate.

Este însă capabil să utilizeze limbajul limitat pentru a indica existența unor trebuințe simple.

Idiotul nu este apt să dobândească un alt comportament, în afara celui foarte simplu, constând în învățarea mersului, a deprinderii de a se hrăni și de a anunța defecația.

Idiotia este efectul existenței unor cauze ereditare (aberația cromozomială, leziuni organice ale creierului ca urmare a îmbolnăvirii mamei în timpul sarcinii), cât și a intervenției traumatismului cranian perinatal.

CRETINUL

Cretinismul reprezintă o stare provocată de tulburări ale glandei tiroide – care determină oprirea dezvoltării glandelor genitale și reducerea facultăților mintale.

Personalitatea exterioară a cretinului

Ca urmare a întârzierii dezvoltării inteligenței, individul este incapabil să utilizeze și să înțeleagă limbajul normal (rămânând la nivelul înțelegerii *imbecilului*) sau să vorbească și să-și îngrijească propria persoană (rămânând la nivelul înțelegerii *idiotului*).

Actele produse sunt lipsite de conținut, de sens, fiind absurde.

Personalitatea interioară a cretinului

Având o inteligență redusă până la absență, cretinul este greoi în exprimare și în reacțiile de răspuns la stimulii externi.

Exprimarea, atâta cât există, nu are un sens, conținutul său fiind absurd.

Cretinismul este efectul bolii care degenerează glanda tiroidă și împiedică creșterea și evoluția inteligenței individului.

MODIFICĂRILE DE CONȘTIINȚĂ

Raportul individului cu lumea este reflectat prin ordonarea conștientă a datelor prezentate de simțuri și de memorie, astfel încât să se formeze convingerea că un anumit act este acceptat sau interzis, că este supus erorii sau că a fost impus prin constrângere, determinând preocuparea de apărare a legitimității interpretării sociale a acestuia.

Gândirea, simțirea sau acțiunea individului sunt determinate de măsura în care conștiința acestuia se află în stare de vigilență (activitate excesivă, emoții puternice, reflecții rapide) sau în stare de comă (reacții motorii reduse care preced starea de adormire).

Modul de reflectare a existenței poate să fie alterat în situația când actul de cunoaștere este incomplet, eronat (conștiința oferind o motivare a respingerii cauzelor reale) sau când este afectat, constrângător.

AGRESORUL. VICTIMA. PEDEAPSA.

1. CAUZALITATEA VICTIMALĂ.

A) Factorii de risc conjuncturali, relaționali și naturali.

Clasificarea factorilor de risc victimali este determinată de mediile socio-structurale de proveniență ale victimelor, de tipologiile valori lezate fizice, morale, politice, religioase, de condițiile socio-economice în care trăiesc victimele, de regulile de conduită acceptate de victimă.

Există astfel o responsabilitate concretă a victimelor care decid asupra importanței relative a actului agresional.

Cauzalitatea victimală reprezintă o structură comportamentală complexă, determinată de interdependența unor factori obiectivi (economici, politici, ideologici, religioși) și a unor factori subiectivi (interese individuale, sentimente de inferioritate, atitudini și relații interindividuale).

Raportul dintre victimă și factorii conjuncturali, relaționali este exprimat în funcție de personalitatea victimei care se va adapta sau nu determinărilor impuse de aceștia explicând gândirea și conduita victimei, condiția socio-psihică a acestuia.

Cauzalitatea victimală este întotdeauna concretă și formează împreună cu mediul ambiant o totalitate, oferind modele explicative ale agresiunii, ale efectelor victimale și ale integrării victimei în mediul social-istoric existent.

Victima devine astfel un fenomen psihologic, juridic.

a) FACTORII DE RISC CONJUNCTURALI – economici, politici, culturali, atât la nivel individual, cât și la nivelul grupului, au ca modificare și motivare discordanțele existente între situația economico-socială a individului și tendința modificării imediate a acestuia.

Natura factorilor de risc conjuncturali poate rezulta și din nevoile obiective care preocupă victima, asigurând pluralitatea, coexistența și similitudinea modurilor comportamentale victimale.

b) FACTORI DE RISC RELAȚIONALI

Caracterul subiectiv al relațiilor individului în cadrul existenței umane determină într-un mod special concordanța dintre actul agresional și efectul victimal.

În acest sens, relația victimei cu agresorul este percepută în mod diferit de fiecare dintre aceștia, depinzând de condițiile sau momentele variabile ale existenței.

Efectul victimal este mijlocit de relația anterioară, simultană sau posterioară dintre victimă și agresor, relația victimei și reacția acestuia acceptând sau refuzând scopul și reflectarea acestora în psihicul victimei.

În mod receptiv, atitudinea victimei și a agresorului devine esențială în comportamentele indivizilor și în stimulii sau stările care comandă aceste comportamente.

c) FACTORII DE RISC NATURALI

În stabilirea cauzalității victimale, alături de factori de risc conjuncturali și relaționali există factorii de risc naturali.

Comportamentul victimei este justificat în mod obiectiv de modul de înțelegere a exigenței sociale, modul de determinare în raporturile interindividuale, de calitatea individului, de natura psihică, morală, intelectuală.

Factorii de risc naturali își au sorginea în exigența socială, precum și în viața psiho-morală a victimelor, fiind calificați și gradați în funcție de recuperării victimei sau de posibilitatea restrângerii efectului victimal.

d) INTERPRETAREA DECLARAȚIEI VICTIMEI, INTERVENITĂ IMEDIAT DUPĂ PRODUCEREA AGRESIUNII.

În activitatea operativă de identificare a agresorului și a victimei actului infracțional, o importanță deosebită o are prima declarație dată de victimă în fața organelor de urmărire penală.

În acest sens, există posibilitatea identificării cu rapiditate a infractorului prin stabilirea elementelor fragmentare generale sau de amănunt care au legătură cu actul infracțional. Împrejurarea că victima păstrează în memorie imagini sau elemente de identificare speciale ale unei persoane, atitudini și expresii tipice unei persoane sau unei categorii de persoane va determina cu rapiditate stabilirea elementelor semnificative ce caracterizează infractorul. Modul de operare la care se adaugă expresii, gesturi, imagini, urme specifice individului, unei persoane sau unei categorii de persoane va determina cu rapiditate stabilirea elementelor semnificative ce-l caracterizează pe infractor.

Victima poate recunoaște, în funcție de înzestrarea psihointelectivă, pe autorul infracțiunii sau poate caracteriza de la început comportamentul acestuia.

Prin trecerea timpului, unele dintre elementele specifice de identificare se pot diminua, în sensul adăugării la ceea ce reprezintă o trăsătură reală a unor alte atribuții privind persoana infractorului, care poate să fie rezultatul imaginației sau reflecției critice a victimei.

Pentru situațiile când victima are o participare concretă, activă, contradictorie în derularea actului agresional, în prima declarație va consemna doar acele elemente de natură să sublinieze particularitățile celui alt factor, omițând să se pronunțe cu privire la rolul său în producerea efectului victimal.

B) CONDIȚII FAVORIZANTE.

Condițiile favorizante ale producerii efectului victimal trebuie analizate sub mai multe aspecte: psihologic, fiziologic, psihiatric, demografic.

Cunoașterea acestora, a apariției victimizării nu se poate reduce doar la analiza cauzelor obiective sau subiective care impun victimizarea, ci vor trebui stabilite intențiile interindividuale conștiente ale victimei și manifestarea acestora.

Orice acțiune agresională crează conflict, raporturi interindividuale a căror rațiune de a fi („ideea de existență”) pare lipsită de temeii, dacă nu se identifică toate condițiile favorizante pentru apariția victimei și efectele sale.

În acest sens, condițiile favorizante apar ca un produs al unui sistem complex de împrejurări care ajută violența și conflictul în dezvoltarea sa naturală spre un anumit tip de fenomenul victimal în care se integrează.

Continuitatea sau discontinuitatea condițiilor favorizante demonstrează relativitatea apariției actului agresional și a particularităților fenomenului agresional.

C) INTERRELATIA DINTRE VICTIMĂ ȘI AGRESOR.

Infrațiunea și agresiunea reprezintă fenomene sociale prin care formele de realizare adoptate creează dezordine socială.

Agresiunea – chiar și în cazul în care reprezintă actul primar – constituie un domeniu al analizei psihologice deoarece descrie relația socială afectată, precum și condițiile în care a fost exercitată acțiunea. După cum este cunoscut individul agresor stabilește în prealabil, formele principale de încălcare a normelor legale sau în cazul când infrațiunea este rezultatul culpei, posibilitatea reducerii efectului fenomenului criminogen.

Pentru societate este important de fiecare dată determinarea și stabilirea cauzelor și condițiilor favorizante privind factorul agresional, precum și posibilitatea identificării acestuia, a adoptării măsurii strategice având ca obiect sancțiunea și restabilirea segmentului social lezat.

Agresiunea reprezintă un element al factorului psihologic individual sau al factorului socio-uman general.

Implicațiile sociale ale factorului psihologic rezultă din categoria relațiilor afectate, precum și din categoria efectelor produse.

Activitatea de prevenire a fenomenului infracțional reprezintă strategia ante- și post-delictum a statului.

CONSIDERATII INTRODUCATIV-GENERALE CU PRIVIRE LA PSIHOLOGIA INTEROGATORIULUI JUDICIAR

1.1. Notiunea interogatoriului judiciar - coordonate psihologice ale activitatii de interogare.

Termenul de ***ancheta judiciara*** nu isi gaseste consacrară în Codul de procedura penala, inasa în literatura de specialitate și în limbajul curent, termenul este utilizat pentru a desemna ceea ce Codul de procedura penala denumeste urmarire penala.

În tratatele de procedura penala, urmarirea penala este considerata o faza distincta a procesului penal, precizandu-se ca “urmarirea penala se identifica cu un comportament procesual cu un rol bine definit în procesul penal, deoarece, în cadrul ei, se realizeaza anumite activitati specifice prin care se dovedeste existenta sau inexistenta infractiunilor, stiut fiind ca marea majoritate a faptelor penale nu pot fi dovedite prin probe preconstituite. De asemenea, în codul urmaririi penale sunt desfasurate activitati specifice pentru identificarea autorilor infractiunilor, initial necunoscute”.¹

Din perspectiva psihologica, ***urmarirea penala este o suma de relatii interpersonale ale unui subiect constant, reprezentantul organului de urmarire penala și ceilalti participanti, parti sau subiecti ai precesului.***

Potrivit ***art. 200 din Codul de procedura penala*** “urmarirea penala are ca obiect strangerea probelor necesare cu privire la existenta infractiunilor, la identificarea faptuitorilor și la stabilirea raspunderii acestora, pentru a se constata dacă este sau nu cazul sa se dispuna trimiterea în judecata”.

Din punct de vedere tehnico-tactic prin ***strangerea probelor*** se intelege atat operatia de adunare a probelor, cat și examinarea și evaluarea lor pentru a se constata dacă sunt suficiente, în vederea luarii hotararii privind trimiterea sau netrimitearea cauzei în judecata.

Prin ***identificarea faptuitorilor***, legiuitorul a vrut sa precizeze ca în codul urmaririi penale, probele adunate trebuie sa ajute la depistarea celor care au savarsit fapta penala, intelegandu-se atat stabilirea faptului ca urmare socialmente periculoasa se datoreaza unei activitati umane, cat și aflarea datelor de identitate ale celui care a savarsit fapta penala. Prin ***stabilirea raspunderii*** se intelege ca probele adunate trebuie sa contribuie nu numai la lamurirea aspectelor privind fapta penala, ci trebuie sa ***elucideze și aspectele legate de vinovatia faptuitorului.***¹

În obiectul urmaririi penale, de asemenea, se inscrie și ***identificarea victimei*** infractiunii, desi acest lucru nu este prevazut în art. 200. Aceasta activitate este necesara pentru rezolvarea laturii penale și laturii civile a cauzei penale.

Deoarece marea majoritate a infractiunilor se savarsesc sub semnul clandestinitatii, descoperirea și administrarea probelor presupune o munca de inalta calificare și maiestrie profesionala adaptata la “particularitatile fiecarui caz în parte”.²

Una din modalitatile de abordare a persoanei de-a lungul procesului penal este **ascultarea** perceputa ca fiind “desfasurarea procesului penal, atat în cursul urmaririi penale cat și al judecatii este de neconceput fara ascultarea celui în jurul caruia se va concretiza intreaga activitate a organelor judiciare și a partilor, purtatorul celor mai ample și utile informatii - invinuitul sau inculpatul”.³

Ascultarea reprezinta actul procedural prin care anumite persoane, invinuitul sau inculpatul, celelalte parti, martorii, care detin informatii în legatura cu infractiunea sau faptuitorul acesteia, sunt chemate sa ofere explicatii în fata organelor judiciare penale. Alaturi de termenul de ascultare este utilizat și termenul de **audiere**, iar atunci **cand cel audiat este invinuitul sau inculpatul, aceasta activitate este denumita interogatoriu.**

Principala modalitate de obtinere a informatiilor în cadrul procesului penal este reproducerea orala care are doua forme : relatarea libera a faptelor percepute și raspunsurile la intrebarile adresate de anchetator.

În literatura de specialitate termenul de interogatoriu este impropriu folosit, fiindu-i redusa aria de activitate. Astfel, termenul cuprinde doar momentul adresarii intrebarilor și al primirii raspunsurilor, neacoperind în totalitate sensul acestui act procedural.

Cu toate acestea, **interogatoriul** poate fi definit ca fiind “contactul interpersonal verbal, relativ tensionat emotional, desfasurat sistematic și organizat stiintific, pe care il poarta reprezentantul organului de stat cu persoana banuita, în scopul culegerii de date și informatii despre o fapta infractionala în vederea prelucrării și lamuririi imprejurarilor în care s-a comis fapta, a identifica faptuitorul și în functie de adevar a stabili raspunderile”.¹

Teoria în materie, dar mai ales practica, contureaza o serie de strategii și tactici de interogare 2 :

1. Fie se pleaca de la faptuitor spre “scena crimei” și de aici la probatiune, (probele sunt obtinute de la faptuitor sub presiuni);
2. Fie se pleaca de la identificarea, recoltarea și exploatarea urmelor scenei crimei, constructul probatoriu fiind elaborat exclusiv de psihologul criminalist;
3. Fie se exploateaza constructul dinamic de identificare și exploatare atat nevoilor interne (determinari motivationale) cat și a presiunilor externe apte sa conduca la marturisire;
4. Fie se exploateaza incapacitatea de riposta psihica și fizica a faptuitorului de a se apăra;
5. Fie se recurge la constrangeri generatoare de marturisiri prin utilizarea unor proceduri de tortura, rele tratamente, provocare de dureri fizice și psihice, abuzuri (incatusari, amenintari, infometari, epuizari, agresiuni sonore, luminoase)-actualmente unanim aprobate de legislatia statelor democratice.

Prin urmare, este clara sublinierea unei pregatiri corespunzatoare inainte de interogatoriu și a corectitudinii și integritatii profesionale în timpul acestuia. Modelul recomandat consta intr-o serie de operatii codificate sub denumirea de PEACE :din practica anglo-saxona.

P - pregatire și planificare (proceduri premergatoare interogatoriului).

E - angajarea și explicarea (la inceputul interogatoriului se incearca o stabilire a raportului și asigurarea unei schite a motivelor interogatoriului).

A - contabilizarea (stadiul în care a ajuns declaratia).

C - closure (interogatul i se da posibilitatea de a pune intrebari, este informat în legatura cu ceea ce se va intampla la urmatoarea sedinta).

E - evaluare (dupa fiecare interogatoriu, informatia obtinuta este corelata cu contextul spetei).

Pentru planificarea interogatoriului sunt recomandate urmatoarele principii :

1. Intelegerea scopului interogatoriului.
2. Schita obiectivelor interogatoriului.
3. Recunoasterea și intelegerea aspectelor legale ale probei.
4. Evaluarea necesitatii unei probe și de unde poate fi obtinuta.
5. Analiza probei care deja este la indemana.
6. Intelegerea Codului de Procedura.
7. Abordarea flexibila a interogatoriului

Principalul scop al interogatoriului judiciar este de a obtine informatii și relatari factice de la cei interievati. Scopul și natura interviului va depinde de cazul investigat, de circumstantele și particularitatile sale. Unele interogatorii, care sunt cele referitoare la cazuri simple implica numai descrierea directa a evenimentului, iar persoana face o prezentare libera a ceea ce a observat. Interogatoriile sunt mai extinse atunci cand informatia implica descrieri ale unor evenimente de anvergura, cand descrierea emotiilor, gandurilor și intentiilor devin foarte importante.¹

Surse de eroare în cadrul interogatoriului.

Exista mai multe moduri în care un interogatoriu poate implica erori :

1. Relatarea obtinuta este incompleta sau falsa.
2. Cand circumstantele și natura interogatoriului fac ca declaratia obtinuta sa nu fie admisa de instanta.
3. Cand o serie de erori judiciare submineaza increderea cetatenilor în sistemul justitiei penale.
4. Cand oamenii reactioneaza la interogatoriu cu ostilitate, deoarece au convingerea ca au fost presati sa dea o declaratie.
5. Cand anchetatorul nu reuseste sa obtina declaratii de la cei care refuza sa coopereze.
6. Cand interogatul sufera tulburari de stres post-traumatic, în urma interogatoriului.

1.2. Caracteristicile interogatoriului conform practicii judiciare.

Caracteristicile esentiale ale interogatoriului judiciar sunt :

1. opozabilitatea intereselor.
2. inegalitatea statului.
3. tensiunea comportamentului expresiv.
4. demers rectiliniu, neuniform.
6. intimitatea, stresul și riscul.

1. Opozabilitatea intereselor - spre deosebire de anchetator care este motivat de prestigiul profesional, de aflarea adevărului cu privire la fapta și făptuitor, infractorul este motivat de apărarea libertății și diminuarea responsabilității sale în cauza respectiva.

2. Inegalitatea statutului - inculpatul apare în poziția celui care a săvârșit infracțiunea, în poziția celui care încalcând legea trebuie să suporte consecințele.

Organul judiciar este investit cu autoritatea de stat, cu prerogativele proprii funcției pe care o exercită. Are posibilitatea de a ține sub un permanent control pe cel interogat, de a observa indicii psihologice caracteristice stărilor de emotivitate, de a observa modul de comportament în vederea identificării momentelor psihologice de alternanță și diversificare a procedurilor tactice de ascultare. De asemenea, organul judiciar se poate folosi și de “elementul surpriza” atunci când detine informații și date, zdruncinând rezistența opusă.

Aspectul de inegalitate și avantaj pentru făptuitor constă și în aceea că în timp ce organul de urmărire penală folosește în exclusivitate mijloace legale, inculpatul se poate folosi de orice mijloace, chiar și ilegale fără a fi sancționat în mod expres.

3. Tensiunea comportamentului expresiv - în timpul interogatoriului, învinuitul își dirijează comportamentul în mod conștient, ținând seama de situația prezentă și de consecințele faptelor sale.

În timpul interogatoriului, anchetatorul trebuie să țină seama de anumite categorii de manifestări :

a) trăsăturile de comportament ale învinuitului în momentul când este introdus în cabinet;

b) expresiile emotionale (modificări de paloare, spasm glotic);

c) gândirea (raționamentele și judecățile pe care le face învinuitul, argumentația logică);

d) atitudinea socială a învinuitului este pusă în evidență de comportamentul pe care îl are față de anchetator și modul în care răspunde la întrebări.¹

4. Demers rectiliniu, neuniform

De obicei infractorii, și mai ales infractorii ocazionali, ajung să mărturisească faptele comise, însă, **de cele mai multe ori revin asupra celor declarate**, negând cu înversunare sau făcând recunoașteri incomplete mai ales atunci când îl percep pe anchetator ca fiindu-le inferior, fie ca posibilitate de gândire, fie în raport cu datele și dovezile pe care le detine.

5. Intimitatea, stresul și riscul.

În cabinetul de interogare nu trebuie să patrundă alte persoane, camerele trebuie să fie izolate fonic, să aibă luminozitate și confort minim. Anchetatorul trebuie să câștige încrederea învinuitului astfel încât acesta să treacă peste sentimentul de rușine, peste starea de teamă.

Riscul profesional este o realitate pe care anchetatorul și-l asumă în mod conștient din perspectiva profesionistului.¹

1.3. Planurile situationale

Tensiunea anchetei judiciare este esentiala pentru aflarea adevarului, desfasurandu-se pe mai multe planuri care reflecta confruntarea dintre anchetator, tehnic și plin de imaginatie și infractor, care speculeaza orice amanunt. În literatura de specialitate, sunt mentionate mai multe planuri situationale :

1. Un prim plan situational este acela în care datele despre infractiune sunt cunoscute atat de infractori cat și de anchetator. Acesta este un ***plan situational deschis***(exemplu : ***infractiunile flagrante***).În aceasta situatie pot exista unele capcane psihologice determinate de faptul ca infractorul, cunoscand datele pe care le detine anchetatorul despre infractiunea comisa, le poate nega, considerand ca nu sunt puse suficiente date impotriva sa, sau, dimpotriva, le poate recunoaste cu usurinta, incercand sa ascunda infractiuni mult mai grave pe care le-a comis și de care anchetatorul nu are cunostinta.

2. Un al doilea plan situational este acela în care unele date despre infractiune sunt cunoscute doar de anchetator, infractorul nestiind ca ele se afla la dispozitia anchetatorului (ex. ***denunturile***). Acesta este un ***plan situational orb*** care ofera anchetatorului posibilitati și variante multiple de abordare a infractorului. În aceasta situatie anchetatorul nu trebuie sa-l determine pe infractor sa recunoasca faptele, punandu-i probele direct în fata prin procedeul frontal, deoarece este posibil sa mai existe și alte date despre care anchetatorul nu stie. Interogatoriul trebuie sa decurga lent, probele sa fie administrate de la cele mai simple la cele complexe, urmarindu-se reactia infractorului.

3. Un al treilea plan situational este acela în care datele despre infractiune sunt cunoscute doar de infractor. Acesta este un ***plan situational ascuns***, frecvent în cauzele penale, cu infractiuni grave și deosebit de grave în care autorii ***raman mult timp neidentificati, iar alte ori cauzele intra în prescriptie.***² Planurile situationale ascunse sunt, prin utilizarea bioteductiei judiciare, tot mai mult solutionate, autorii fiind demascati prin identificarea matricei infractionale (amintirea despre fapta)¹.

4. Al patrulea plan situational este acela în care nici infractorul și nici anchetatorul nu cunosc date despre infractiune, acestea fiind detinute de o terta persoana de care nu are cunostinta nici infractorul și nici anchetatorul. Acesta este un ***plan situational necunoscut*** (ex. ***suspectii cercetati cu ocazia unor razii, filtre de circulatie***). În aceasta situatie, convorbirea dintre anchetator și infractor este lipsita de temei infractional, iar respectarea prezumtiei de nevinovatie stopeaza orice dialog constructiv pentru ancheta.

Uneori apar situatii neprevazute care pot conduce intamplator la descoperirea faptelor în cauza, anchetatorul dand dovada de rabdare, calm, tact, perseverenta în discutiile purtate cu suspectii.

CURSUL 6

1.4. Etapele ascultării invinuitului sau inculpatului

Audierea invinuitului sau inculpatului presupune mai multe etape² :

1. Verificarea identității civile a invinuitului sau inculpatului :

Această etapă presupune adresarea unor întrebări de către anchetatori cu privire la nume, prenume, poreclă, data și locul nașterii, numele și prenumele părinților, cetățenia, studii, situația militară, locul de muncă, ocupație, domiciliul, antecedente penale, pentru a se putea contura situația civilă a invinuitului sau inculpatului, astfel încât să se preîntâmpine erorile judiciare.

Invinuitului i se aduce la cunoștință fapta care face obiectul cauzei, fiind înștiințat că trebuie să declare tot ceea ce știe cu privire la fapta și învinuirea care i se aduce în legătură cu aceasta. Prima etapă, a ascultării, este extrem de importantă, determinând modul cum se va desfășura activitatea organului judiciar.

De asemenea, verificarea identității constituie o modalitate prin care anchetatorul poate analiza comportamentul invinuitului față de situația în care se află, modul în care reacționează la întrebări, starea de tensiune sau calmul pe care îl afișează.

2. Ascultarea relatării libere.

Începe cu adresarea unor întrebări cu caracter general, invinuitul fiind solicitat să declare tot ceea ce știe în legătură cu învinuirea ce i se aduce. “Sunteți învinuit că ați săvârșit infracțiunea de talharie, faptă prevăzută și pedepsită de art. 211 c.p., constând în aceea că în ziua de ... ați amenințat-o pe numita A. M. pentru a-i sustrage banii pe care îi avea asupra ei. Ce aveți de declarat cu privire la această învinuire.”. În această situație, invinuitul prezintă faptele în succesiunea lor firească, iar anchetatorul are posibilitatea să-l studieze și să sesizeze ezitățile și contradicțiile din declarația acestuia, fără să-l întrerupă, să-l aprobe sau să-l dezaprobe, dându-i posibilitatea de a se exprima în mod liber.

3. Adresarea de întrebări și ascultarea răspunsurilor invinuitului sau inculpatului.

După relatarea invinuitului cu privire la învinuirea ce i se aduce, anchetatorul îi adresează o serie de întrebări referitor la fapta ce constituie obiectul cauzei și învinuirii.

Există mai multe condiții pe care întrebările trebuie să le îndeplinească :

- să fie clare și concise;
- să fie formulate în raport cu nivelul de înțelegere al invinuitului;
- să nu sugereze răspunsul așteptat de anchetator;
- să nu presupună acordarea unui răspuns scurt precum “da” sau “nu”;
- să nu-l încurce pe învinuit, mai ales atunci când acesta este interesat să afle adevărul.

Alegerea intrebărilor depinde de poziția pe care invinuitul o adopta cu privire la învinuirea care i se aduce și care poate consta în recunoașterea faptei, negarea, diminuarea învinuirii prin recunoașterea parțială sau refuzul de a face declarații.

Intrebările pot fi clasificate în :

- întrebări “tema” care au un caracter general cu privire la fapta în ansamblul ei;
- întrebări “problema” care vizează lamurirea anumitor aspecte ale faptei săvârșite;
- întrebări “detaliu” care au un caracter limitat la anumite amănunte ce pot fi verificate.

În funcție de atitudinea invinuitului întrebările pot fi de control, de completare, de precizie sau de detaliu, cu ajutorul cărora anchetatorul încearcă să obțină cât mai multe amănunte cu privire la fapta comisă sau să verifice anumite informații pe care le deține.

1.5. Strategii psiho- tactice de ascultare a invinuitului sau inculpatului

Cunoscând condițiile în care a fost săvârșită infracțiunea și identitatea persoanei învinuite anchetatorul poate să stabilească strategii tactice de ascultare, ținând seama de personalitatea și de poziția celui ascultat precum și de complexitatea dosarului.

Conform practicii judiciare, există mai multe strategii tactice de ascultare a invinuitului :

1). Folosirea întrebărilor de detaliu

Aceste întrebări au drept scop demonstrarea netemeinicii declarației invinuitului și obținerea anumitor date cu privire la împrejurările comiterii faptelor ce pot fi verificate. În practică, acest procedeu este utilizat mai ales în cazul recidivistilor care deși își pregătesc cu atenție declarațiile, comit erori. Astfel, acest procedeu este folosit atunci când invinuitul face declarații contradictorii.

2). Ascultarea repetată

Pleacă de la ideea că oricât de ticluite ar fi apărările unei persoane, deoarece sunt construcții mincinoase nu vor putea fi repetate identic. În această situație, invinuitul este interogat cu privire la aceleași fapte și împrejurări la perioade diferite de timp. Deoarece apar fenomenele de uitare, în constructul mincinos vor exista contrașiciri, nepotriviri determinate fie de adăugări, fie de omisiuni.

3). Ascultarea sistematică

Se utilizează atât în situația invinuitului sincer, pentru a-l ajuta să-și amintească detalii cu privire la fapta săvârșită, cât și în situația invinuitului nesincer care refuză să mărturisească fapta comisă.

Ascultarea sistematică presupune adresarea unor întrebări problema invinuitului, solicitându-i-se să relateze detalii asupra unor activități ce-i aparțin lui sau altor participanți cu privire la semnificative sau descrieri ale modului în care au acționat. În situația în care cel învinuit a săvârșit mai multe infracțiuni, anchetatorul este cel care se decide dacă ascultarea începe cu infracțiunea cea mai ușoară sau cea mai gravă. Atunci când există mai mulți participanți la aceeași infracțiune, fiecare va fi ascultat asupra propriei sale activități și asupra activității celorlalți participanți.¹

4). Ascultarea incrucisata

Acest procedeu are ca scop infrangerea sistemului de aparare al invinutului nesincer care neaga fapta savarsita și consta în ascultarea aceluasi invinuit de doi sau mai multi anchetatori. Ascultarea incrucisata presupune indeplinirea aumitor conditii : anchetatorii sa se cunoasca foarte bine intre ei, dosarul sa fie foarte bine cunoscut vis-a-vis de algoritmul probator iar imprejurarile cauzei sa fie bine lamurite. Acest procedeu are atat avantaje cat și dezavantaje. Avantajul este acela ca invinutul sau inculpatul nu mai are posibilitatea sa-și construiasca raspunsul, intrebarile fiind adresate alternativ de catre anchetatori. Dezavantajul este acela ca inculpatul avand o structura psihica slaba, poate fi incurcat și chiar și anchetatorii se pot incurca reciproc atunci cand nu toti cunosc imprejurarile cauzei.

5). Tactica complexului de vinovatie

Este utilizata în special în cazul persoanelor sensibile și presupune adresarea alternativa a unor intrebari ce nu au legatura directa cu cauza și a unor intrebari critice.

În aceasta abordare, initial, se poarta o discutie introductiva, anchetatorul analizand spontaneitatea raspunsurilor, gradul de participare și initiativa, expresiile mimico-gesticulare, tragand o concluzie asupra comportamentului expresiv pe **tematica neutra**. Dupa ce anchetatorul epuizeaza aceasta etapa, se abordeaza o **problematica fictiva** de aceeasi natura cu problematica critica relevanta în speta cu scopul interiorizarii de aceasta data a tabloului psiho comportamental în raport cu tematica fictiva. Dupa epuizarea acestei etape se abordeaza **direct problematica critica**. Dacă se constata modificari comportamentale, inhibitii, evitarea privirii, modificari de paloare, perioade de latentă în raspunsuri, tremurul vocii, **fiind evidenta diferenta dintre problematica fictiva neutra și cea relevanta**, atunci se contureaza **puternici indici orientativi** asupra culpabilitatii și simularii invinutului

6). Folosirea probelor din dosar

Pentru a se obtine rezultate bune în urma folosirii acestui procedeu trebuie sa se indeplineasca mai multe cerinte :

- anchetatorul trebuie sa cunoasca bine probele din dosar și legaturile dintre acestea și fapta savarsita de invinuit;
- sa cunoasca valoarea fiecărei probe existente;
- determinarea momentului potrivit pentru prezentarea probelor.
- determinarea intrebarilor care vor insoti prezentarea probelor

În functie de atitudinea invinutului, anchetatorul poate sa utilizeze prezentarea frontala sau prezentarea progresiva. Astfel, dacă infractorul e primar(aflat la prima infatisare) se recomanda utilizarea probelor de la cele mai putin importante pana la probele cele mai doveditoare, cu impact asupra invinutului. Dacă infractorul este recidivist, se utilizeaza procedeul prezentarii frontale a probelor, deoarece, considerand ca nu exista dovada impotriva sa, va refuza sa marturiseasca fapta comisa.

7.) Ascultarea unui invinuit sau inculpat despre activitatea celorlalti participantii la savarsirea infractiunii.

În aceasta situatie, ascultarea incepe cu “veriga cea mai slaba” (în mod gresit unii teoreticieni în materie interpreteaza ca fiind “veriga slaba” minorii sau femeile)careia i se induce ideea ca activitatea intereseaza cel mai putin organul de urmarire penala. Prin “veriga cea mai slaba” se intelege invinuitul care are motive personale sa vorbeasca.

Acest procedeu are și dezavantaje, și anume cel ascultat nu este dispus intotdeauna sa colaboreze cu anchetatorul, existand intelegeri stabilite inainte cu privire la comportamentul invinuitilor dacă vor fi descoperiti. Insa, nestiind dacă ceilalti participantii au marturisit, fiecare va incerca sa afle din ancheta care este pozitia celorlalti invinuiti. În functie de competenta anchetatorului, acestea vor putea sa faca unele declaratii care vor fi ulterior confruntate, stabilindu-se astfel gradul de sinceritate a celor implicati în cauza și, implicit, obtinerea unor rezultate pozitive.

8). Procedeu justificarii timpului critic

Timpul critic presupune durata activitatilor care au precedat savarsirea infractiunii, a actiunilor care caracterizeaza savarsirea infractiunii și perioada imediat post-infractionala. Acest procedeu este utilizat în cazul invinuitilor nesinceri sau în cazul celor care refuza sa faca declaratii, carora li se cere sa declare unde se aflau în momentul comiterii faptei, sursa mijloacelor de existenta, provenienta bunurilor gasite în urma perchezitiilor. În urma verificarii datelor obtinute, anchetatorul va stabili gradul de sinceritate al invinuitilor.

Prin **alibi** se intelege “un construct mental cognitiv-demonstrativ, partial acoperit faptic, prin care persoana banuita urmareste :

- a) în timp, sa ramana cat mai aproape de timpul comiterii faptei;
- b) in spatiu - sa se plaseze cat mai departe de locul comiterii faptei;
- c) sa-și faca simtita prezenta.

De fiecare data cand invinuitii se vor apara pe spatii de timp critic indepartate în timp, prezentand martori, bilete de tren, chitante, procese-verbale, note de cazare, se va ridica suspiciunea cu privire la pastrarea acestora, justificarea timpului critic și cu privire la precizia detaliilor atata timp cat la omul normal procesele memoriei nesemnificative sunt erodate și deformate de factorul timp.²

9). Interogatoriul psihanalitic

Respecta “integral demnitatea, drepturile și libertatile cetateanului din perspectiva prezumtiei de nevinovatie, este un joc al inteligentei prilejuit preponderent de o simpla discutie asupra cazului și care da posibilitatea individului de a se apara cu toate mijloacele - legale sau ilegale”.¹

Interogatoriul psihanalitic presupune identificarea comportamentului duplicitar, inteles ca “efort constient intreprins cu perseverenta de catre subiectul interogat în timpul interogarilor pentru a masca, a tainui unele stari sufletesti, intentii, actiuni, fapte, date și probe cu scopul de a induce ancheta judiciara pe piste gresite”.

Conform lui Freud, anumite insuficiente ale factorilor psihice exprimate, prin acte în aparenta neintentionate, se dovedesc a fi motivate și determinate de rațiuni care scapă conștiinței umane.

Procese psihice care preced și însoțesc savarsirea infracțiunii, precum și cele care succed sunt integrate structurii Eu-lui persoanei interogate, sub forma unui pattern infraccional implementat în scoarta cerebrală sub forma matricei infraccionale. Astfel, **în forme clare sau prin acte simptomatice care scapă cenzurii conștiinței, împotriva voinței sale, faptasul se va demasca.**

Demersul psihanalitic este o necesitate a viitorului nu doar din perspectiva necesității de a nu brutaliza fizic și psihic persoana interogată, fiind respectate drepturile și libertățile dar și datorită eficienței.

Potrivit parerilor specialiștilor, condiția interogatoriului psihanalitic constă în realizarea atmosferei de intimitate din care se poate obține starea de încredere, permițând Eu-lui social, matricei morale, să se armonizeze cu tensiunile rezultate prin actul marturisirii, acceptării comiterii faptei și pedepsei.

Interogatoriul psihanalitic presupune existența a mai multor categorii de factori ce pun în evidență conduita dublicitară :

a) lasarea obiectelor nu este o intamplatoare ci reprezintă dorința confuz exprimată a eu-lui de autodenunțare, de revenire la locul crimei fiind veritabili indici orientativi ce permit identificarea faptuitorului;

b) revenirea la locul faptei este determinată de dorința faptuitorului de a retrăi mental, sub forma reveriei cele intamplate;

c) lapsus-ul apare de obicei fără legătura directă cu crima, fiind determinat de existența unui gând ascuns sau din cauza unei stări generale contradictorii celei afirmate verbal.

d) uitarea cuvintelor și a numelor proprii ce au legătura directă cu cauza, este important să fie analizată.

Anchetatorul poate iniția următorul mecanism : găsind un nume care este familiar acuzatului și care să fie în legătură - chiar și numai o asemănare de sunete cu numele pe care acesta încearcă să-l ascundă, se impune ca inculpatul să fie întrebat dacă își amintește numele respectiv. În cazul unei ezitări, sau a unei deformări se dovedește existența unui indiciu.¹

e) erorile de lectură și de scris sunt determinate ca și în cazul lapsus-ului de existența unui gând ascuns. În această situație este de apreciat practica unor anchetatori de a-i face pe acuzați să-și citească propriile declarații, interpretându-le erorile de lectură.

f) actele simptomatice sunt marturisiri involuntare ale unor gânduri ce scapă de sub controlul Eu-lui conștient, existând o diferență semnificativă între ceea ce dorim și ceea ce trebuie să facem.

g) asociațiile de idei. Practica judiciară atrage atenția că modul cum învinuitul reacționează față de un cuvânt oarecare, arată care este starea sa sufletească și permite anchetatorului să patrundă indirect în subconștientul lui.

Violența în cadrul familiei

1. Definirea violenței intrafamiliale

Violența familială nu poate fi abordată în afara contextului, social-politic și cultural-educativ în care acesta apare și evoluează, contradicțiile vieții economice și sociale ca și carențele educative, toate acestea având o contribuție importantă la geneza manifestărilor de violență psihosocială.

Dintr-o perspectivă psihosociologică, violența domestică poate fi văzută ca un cerc vicios în care victima devine mai târziu agresor, iar acesta din urmă victimă: copiii care își văd tatăl lovindu-și soția, este mult mai probabil că vor continua acest patern în propriile căsnicii, comparativ cu cei care nu au cunoscut violența familială.

Este posibil ca un copil care a fost abuzat să devină la rândul lui agresor. Unii dintre ei pot învăța din experiența copilăriei că violența e un mod acceptabil de a trata frustrarea și supărarea, și de a face față stresului provocat de situația familială conflictuală.

Violența domestică este o amenințare sau provocare, care a avut loc în prezent sau în trecut, o rănire fizică în cadrul relației dintre partenerii sociali, indiferent de statutul lor legal sau de domiciliu. Atacul fizic sau sexual poate fi însoțit de intimidări sau de abuzuri verbale; familie sau de alte potențiale surse de sprijin; amenințări făcute la adresa altor persoane importante pentru victimă, inclusiv a copiilor, furturi; controlul asupra banilor, lucrurilor personalele victimei, alimentelor, deplasărilor, telefonului și a altor surse de îngrijire și protecție.⁴⁸

Se numeste violență în familie orice act vătămător, fizic sau emoțional care are loc între membrii unei familii. Abuzul în interiorul unei familii poate lua multe forme: abuzul verbal, refuzul acestuia la resurse financiare, izolarea de prieteni și familie, amenințările și atacuri care în unele cazuri pot duce la moartea unuia dintre parteneri. Deși până de curând se credea că femeia este cel mai des victima violenței în familie, în urma unor cercetări s-a descoperit că de fapt numărul bărbaților agresați este destul de mare.

Violența este un fenomen larg răspândit, mult mai răspândit decât arată sondajele, din simplu motiv că unele fapte sunt raportate poliției sau spitalelor.

⁴⁸ 1- Stark E. și Flitcraft A. – Woman at risc.Oxford: Sage Publications 1996 pag 318

Faptele de pericol social comise prin metode și mijloace specifice și prin care se aduce atingerea, se vatămă, dreptul persoanei la integritate corporală și sănătate, adică acele fapte care au ca rezultat pricinuirea de suferințe fizice ori vătămări integrității corporale sau sănătății persoanei sunt încriminate de Codul penal.

Ocrotirea, apărarea persoanei, prin mijloacele dreptului penal, împotriva faptelor prin care se atentează la integritatea sa corporală sau la sănătatea sa, s-a impus întrucât integritatea fizică și psihică a persoanei constituie ca și viața, o valoare socială importantă a cărei atingere lezează însăși existența și normala desfășurare a relațiilor sociale formate în jurul acestei valori.⁴⁹

Lege penală se ocupă doar de raporturile dintre oameni, nu și de acțiunile pe care omul le comite asupra propriei persoane și de aceea, legiuitorul a înțeles să ocrotescă, prin incriminarea faptelor îndreptate împotriva integrității corporale sau sănătății persoanei, doar inviolabilitatea corporală a altei persoane.

Infrațiunea de lovire sau alte violențe este prevăzută și sancționată de dispozițiile *art.180* din Codul penal.

Potrivit *alin.1* al *art.180* din Codul penal, infrațiunea de lovire sau alte violențe constă în „lovirea sau orice acte de violență cauzatoare de suferințe fizice”.

Familia are responsabilitatea primordială pentru îngrijirea și ocrotirea copiilor, de la naștere până la adolescență.⁵⁰ Cunoașterea valorilor culturale și a normelor societății începe în familie. Pentru dezvoltarea armonioasă a personalității lor, copiii trebuie să crească în mediul familial, într-o atmosferă de fericire, dragoste și înțelegere.

Alin.2 al *art.180* din Codul penal prevede și sancționează, lovirea sau actele de violență care au pricinuit o vătămare ce necesită pentru vindecare, îngrijiri medicale de cel mult 20 de zile.

Pentru tragerea la răspundere a făptuitorului este necesară plângerea prealabilă a victimei, care de cele mai multe ori lipsește datorită faptului că victimele se tem de repercursiunile care ar putea să apară în cazul în care ele ar face cunoscute aceste abuzuri.

Cu toate că orice persoană, indiferent de clasa socială din care face parte, poate fi ținta violenței intrafamiliale, se constată că aceasta este îndreptată mai ales împotriva femeilor și copiilor datorită vulnerabilității acestora.

De cele mai multe ori abuzul emoțional are consecințe mai grave decât abuzul fizic (orice altă formă de abuz este însoțită și de abuz emoțional). Torura psihică, viața trăită în frică și teroare, depresia gravă, anxietatea generalizată și pierderea încrederii în sine și

⁴⁹ A.Oroveanu – Hanțiu - Dreptul penal special. Vol. I., Editura Universitaria Craiova 2004”. Pag. 113 – 115.

⁵⁰ Ion Dogaru, Pompil Drăghici – Teoria generală a Obligațiilor. Curs de bază. Editura Themis Craiova 2000

în lume conduc la creșterea izolării fizice și sociale, creșterea consumului de medicamente și alcool, deoarece mediul ambiant în care ar trebui să trăiască este ostil și neprimitor.

Copiii care cresc în familii violente se deosebesc prin comportament și condiție fizică ce-i face ușor de nerecunoscut. Ei prezintă probleme:

- *fizice*: boli inexplicabile, expunerea la accidente în casă și în afara casei, dezvoltarea lor fizică este mai lentă;
- *emoționale și intelectuale*: anxietate, simțământ de culpabilitate, frică de abandon, izolare, mânie, frica de răni și moarte;
- *psihologice*: neîncrederea în sine, depresie, frustrare, comparație cu viața mai fericită a colegilor;
- *de comportament*: agresivitate sau pasivitate la agresiunile celorlalți, insomnie, evadări de acasă, consum de droguri și alcool, comportament defensiv prin minciună;
- *școlare*: neîncredere, eliminare, schimbări bruște în performanțele școlare, lipsa de concentrare, lipsa de maniere sociale, identificarea cu eroi negativi.

În rândul tinerilor se răspândesc tentativele de suicid condiționate în mare parte de lipsa climatului de comunicare în cadrul familiei.

Evaluările făcute de sociologi în domeniul familiei contemporane sunt contradictorii. Pe de o parte, familia este recunoscută ca un loc de refugiu, un loc privilegiat de manifestare a afectivității, iar pe de altă parte, se constată că familia se află într-o criză, exprimată prin declinul funcțiilor ei tradiționale, creșterea tendințelor ei de instabilitate.

Unul dintre cele mai acute aspecte ale acestei crize este intensificarea violenței între membri, aplicată îndeosebi asupra copilului și femeii, fenomen care există în majoritatea societăților contemporane. Familia este și cel mai activ centru de agresivitate, aici agresivitatea este extrem de puternică, mai puternică decât oricare altă comunitate, dar, spre deosebire de alte situații, violența intrafamiliară constituie un secret de grup, foarte bine păzit.

Violența domestică nu este o problemă nouă, cu toate acestea conștientizarea ei ca problemă socială a avut loc abia în ultimele patru decenii. Cauza principală, pentru care violența familială a fost conștientizată atât de târziu, a fost considerarea familiei drept un spațiu privat cu caracter „tabu”, în care nu poate fi admisă nici o intervenție din afară.

Deși violența familială nu se limitează la o singură clasă socială, ea pare să fie mai prevalentă, totuși, printre clasele și straturile definite de un statut economic mai scăzut, fiind mai caracteristică pentru acele familii în care părinții au un nivel mai scăzut de instruire, ocupații modeste și venituri mici. Aceste familii le sunt proprii rezolvarea dificultăților și problemelor existente prin mijloace agresive și violente.

Profesorul Sorin M. Rădulescu susține că „ violența în familie nu este altceva decât un mod de a reproduce în spațiul privat climatul marcat în prezent de tensiuni, conflicte și violență din spațiul public. De aceea, nici o măsură de natură să prevină sau să diminueze violența familială nu poate avea eficiență scontată fără a elimina violența, care se manifestă la nivelul întregii societăți, și fără a asigura familiei ca instituție fundamentală, condiția adecvată de funcționare ”.

Legea nr.217/2003

„ prin violența în familie se înțelege: orice acțiune fizică sau verbală săvârșită cu intenție de către un membru al familiei împotriva altui membru al aceleiași familii, acțiune prin care se provoacă o suferință fizică, psihică, sexuală ori un prejudiciu material”.

2. Modele teoretice de abordare a violenței intrafamiliale

Din punct de vedere al curentelor mari, dezvoltate în cazul violenței domestice s-au evidențiat trei mari grupuri de abordări:

a) Abordări psihologice, diseminate în cadrul a patru modele:

- Modelul fiziologic.
- Modelul psihopatologic.
- Modelul învățării sociale.
- Modelul interactiv ecosistemic.

b) Abordări sociologice, reprezentate în mare parte în teorii consacrate în cercetarea socială:

- Teoria schimbului și teoria controlului social.
- Perspectiva micro-politică.
- Abordarea socio-culturală.
- Teoria sistemelor sociale
- Teorii feministe.

c) Abordări integrative ale violenței domestice, explicate prin două modele:

- Modelul psihosocial.
- Modelul multifactorial.

Modelul fiziologic, inspirat din perspectiva centrării pe individ, înțelege fapta violentă prin explicarea fundamentelor genetice hormonale sau ale reacțiilor chimice care influențează comportamentul uman. Totuși, s-a precizat că acest gen de teorii nu este relevant pentru analiza violenței domestice, deoarece explică iterarea unui comportament violent, respectiv predispoziția spre violență generată de anumite caracteristici fiziologice fără a se oferi explicații asupra violenței în relația de cuplu.

Modelul psihopatologic, a contribuit la crearea unor profitudini ale potențialilor agresori, respectiv ale potențialelor victime ale violenței domestice.

În acest sens, există un model al agresorului, personalitate slabă, cu predispoziții spre gelozie patologică, cu un respect de sine extrem de scăzut, care generează frustrări rezolvate prin violență la nivelul relațiilor de familie datorită suprapunerii lor cu așteptările atașate rolului său de bărbat și cap al familiei. Suplimentar, se suprapune rigiditatea în diviziunea rolurilor în familie, centrată pe nevoia exacerbată de putere și control în relație.

Complementar prezentării profilului agresorului, se completează tabloul victimei potențiale, identificându-se mai multe difuzări comportamentale. Victima ne apare ca având o personalitate ce provoacă violența agresorului și aici putem aminti de „sindromul femeii bătute”. Consecință a acestei abordări, s-a utilizat ca justificare replica dată de victima unui abuz prelungit din partea partenerului său, finalizată prin uciderea acestuia.

Unele sisteme legislative au preluat aceste învățăminte, în sensul folosirii în apărarea victimei (în Anglia și SUA, în anii '80) dar s-a constatat că, pe termen lung, această teorie funcționează contraproductiv, fiind întoarsă împotriva victimei și etichetând o categorie de femei ce sunt victime, ca predispuse către acte criminale.

Un alt concept se focalizează pe „neputința învățată a victimei”, prin focalizarea pe justificarea victimei violenței domestice de a rămâne într-o relație marcată de violență, ceea ce face ca inutilă intervenția statutului în acea familie.

Abordarea este folositoare pentru a explica cercul vicios creat sau facilitat de ineficiența strategiilor elaborate în politicile sociale: victima încearcă inițial să scape din relație, încercarea care este reprimată gradual de toate sistemele de suport (familia extinsă, prieteni, vecinătate, instituție), drept pentru care se întoarce la relația de care

încercase să scape. Prin acest comportament de evadare și în reînțoarcere, victima învață astfel să testeze limita sistemului, reclamând în mod repetat violența, după care retrage reclamațiile făcute.⁵¹

Teoria învățării sociale accentuează rolul comportamentului învățat, preluat prin imitare și transmis de la o generație la alta. Ciclul violenței, condiționat de modelele de socializare și întărire a comportamentelor agresive, asigură întărirea convingerii privind autoritatea figurii masculine și, respectiv acceptarea feminității ca o condiție a lipsei de putere generatoare a supunerii femeii în relațiile de familie.

Modelele de socializare se propagă ca vectori esențiali ai comportamentelor adulților de mai târziu. În ceea ce privește răspunsul oferit atât de victimă cât și de agresor el va avea rolul determinant în întărirea comportamentului violent, ceea ce va perpetua ciclul violenței în relație, printr-o dublă condiționare:

- *agresorul*, dacă prin comportamentul violent obține controlul și satisfacerea asociată ideii de putere asupra celorlalți, atunci va fi motivat în acțiunile sale violente;
- *victima*, dacă va primi reacții pozitive post-act din partea agresorului, ea va tinde să adopte aceste comportamente pentru a beneficia de dragoste și atenția partenerului său.

Modelul interactiv ecosistemic propune trei criterii esențiale în înțelegerea comportamentului violent:

- a) situația în care se petrece faptul violent;
- b) persoana în relații cu gândurile, sentimentele și acțiunile sale;
- c) impactul comportamentului violent asupra mediului;

Acest model permite o analiză situațională cu plasare incidentului în contextul în care s-a petrecut și o analiză funcțională, procedându-se la identificarea evenimentelor care au precedat declanșarea comportamentului violent.

⁵¹ În România, SUA și Marea Britanie s-a folosit principiul participării active a victimei în demersul juridic, ca și clauză de intervenție a statului în relațiile de familie. Astfel, procesul investigare nu demara decât în condițiile plângerii prealabile. În unele state din SUA s-a remarcat gradual deficitul de fond al acestui model de abordare ceea ce a determinat schimbarea politicilor judiciare și plasarea responsabilității acționării în justiție, a partenerului violent – asupra statutului. În unele state nu este necesară probarea comportamentului violent prin mărturia victimei dezvoltându-se sisteme alternative de adunare a probelor și de prezentare a cazului în instanță, fără a se produce victimizarea secundară a violenței familiale.

3. Cauze ale violenței domestice.

Interesul specialiștilor în decodarea violenței împotriva femeilor nu s-a limitat la elaborarea și utilizarea unor instrumente de lucru care să măsoare reprezentările sociale ale acestei forme de agresivitate, ci s-a deplasat în special către structurarea cauzelor prezente în acest tip de comportament. În acest sens, putem aprecia următoarele cauze ale violenței intrafamiliale:

A. Cauze care țin de caracteristicile individuale:

1. Afectarea stării de sănătate a agresorului sau victimei
2. Consumul de alcool
3. Istoria infracțională a agresorului
4. Instabilitatea ocupațională
5. Graviditatea la victimă
6. Violența ostilă
7. Gelozia

B. Cauze determinante de caracteristicile relației:

1. Trai comun cu părțile
2. Locuință comună după divorț
3. Perpetuarea modelului; prezența unei istorii a violenței în copilăria victimei și/sau a agresorului
4. Izolarea socială
5. Perioada scurtă de cunoaștere
6. Prezența unor relații adultere

C. Cauze sociale ale violenței intrafamiliale:

1. Inegalitatea de gen în familie și societate
2. Toleranța socială față de violența domestică
3. Neîmplinirea celorlalți
4. Sărăcia – lipsa de bani
5. Tranziția
6. Lipsa unor legi specifice
7. Absența serviciilor
8. Ignoranța femeilor victime privind posibilitățile de autoapărare

De asemenea, anifestările și consecințele prezente în violența domestică sunt dependente de contextul circumstanțial al manifestărilor violente (momentul declanșării lor și frecvența cu care se repetă), de formele de manifestare ale violenței (violență îndreptată asupra persoanelor și violență îndreptată asupra unor obiecte care aparțin persoanei victimizate), toate acestea fiind într-o strânsă relație cu formele de manifestare a victimelor și cu profilul acestora și al agresorilor

Pe lângă toate acestea, au fost identificate și alte cauze care provoacă violența împotriva cpoiiilor:

- tipul redus alocat copilului, timp ce nu permite cunoașterea istoriei zilnice a copilului, a persoanelor cu care vine în contact și a relațiilor cu acestea;
- eficiența scăzută a sistemului de protecție a copilului, incluzând aici și slaba eficiență a faptelor de ordine;
- mentalitatea permisivă (acceptarea violenței), inclusiv mentalitatea educativă punitivă;
- așteptări nerealiste, neadaptate la nivelul de dezvoltare și la potențialul copilului;
- lipsa de empatie față de nevoile copilului;
- comunicare inefficientă;
- excluziunea socială;
- existența copiilor nedoriți.

CURSUL 8

Tactica ascultării martorilor

1. Aspecte procesual penale și importanța mărturiei

Alături de organele judiciare și de părți, în activitatea complexă care este procesul judiciar, mai participă și subiecți secundari care ajută la rezolvarea problemelor pe care le implică aflarea adevărului. Acești subiecți sunt martorii, experții, interpreții etc. Pentru rezolvarea cauzelor aflate pe rol privind infracțiunile silvice, fie cu autori cunoscuți sau neidentificați, pe lângă alte probe obținute prin activități de cercetare prevăzute de C.P.P., o serie de date și informații, care pot constitui probe, sunt furnizate de martori.

Unul din mijloacele de probă prevăzute de lege este și proba cu martori. Conform art.78 din C.P.P., martorul este persoana care are cunoștință despre vre-o faptă sau împrejurare de natură să servească la aflarea adevărului în procesul penal.

În principiu, orice persoană fizică poate fi martor în procesul penal, indiferent de starea fizică (orb, surd, mut) sau psihică, singur organul judiciar poate să decidă care persoane pot furniza date necesare pentru aflarea adevărului. Calitatea de martor poate să o aibă orice persoană fizică indiferent de situația socială, vârstă, sex, religie, cetățenie, naționalitate etc. Ca martor, poate fi ascultat și minorul, iar dacă nu a împlinit 14 ani la ascultare trebuie să participe și unul din părinți sau altă persoană care-l are în îngrijire, creștere și educare.

Codul de procedură penală., în art.79, prevede unele categorii de persoane care nu pot fi ascultate ca martor, astfel:

- a. persoanele obligate să păstreze secretul profesional; din această categorie fac parte persoanele care, în exercițiul atribuțiilor de serviciu, devin deținători ai unor secrete care, dacă ar fi divulgate, ar putea aduce prejudicii materiale sau morale unor persoane fizice sau juridice; sunt obligați să păstreze secretul profesional, de exemplu, avocații, medicii, preoții, notarii publici; divulgarea secretului de stat, de serviciu sau a celui profesional constituind și infracțiuni (art.251, 298, 196 din Codul Penal).

Art.79 alin.1, partea finală, prevede totuși posibilitatea înlăturării obligației păstrării secretului, deținătorii acestuia putând fi ascultați ca martori, în cazul în care persoana fizică sau juridică față de care există obligația păstrării secretului profesional încuviințează divulgarea.

Pentru ca un martor, care ar putea fi de mare folos în procesul penal, să nu dobândească o calitate care să nu-i permită să declare ce știe în legătură cu faptele și împrejurările cauzei, C.P.P. a prevăzut expres că are întâietate calitatea de martor față de cea de apărător cu privire la faptele și împrejurările pe care acesta le-a cunoscut înainte de a deveni apărător sau reprezentant al vreuneia dintre părți.

- b. O altă categorie de persoane care nu pot fi ascultate ca martori este constituită de părțile vătămate sau părțile civile; persoana vătămată, potrivit art.82 C.P.P., poate fi ascultată ca martor dacă nu este constituită parte civilă sau nu participă

în proces ca parte vătămată; această restricție este justificată și logică deoarece părțile sunt persoane interesate în cauză și se presupune că declarațiile acestora pot fi subiective, părtinitoare, lucru determinat de interes; s-ar încălca și un vechi principiu de drept potrivit căruia nimeni nu poate depune ca martor în propria cauză (*nemo testis idoneus in re sua*).

Dacă, totuși, partea vătămată a fost ascultată în calitate de martor, declarația sa poate fi valorificată ca mijloc de probă în măsura în care se coroborează cu fapte sau împrejurări ce rezultă din ansamblul probelor existente la dosar.

Ce se întâmplă în cazul părților vătămate sau părților civile persoane juridice (statul roman, asociații de composesori, administrațiile publice locale-primării și consilii etc.)? În cazul infracțiunilor silvice foarte multe părți vătămate sunt astfel de persoane juridice. Considerăm că nu se recomandă a fi ascultat ca martor conducătorul acesteia sau membrii în organismele de conducere, însă pot fi ascultați ca martori orice alte persoane angajate în cadrul acestora. Desigur, aprecierea declarației se va face ținând seama și de posibile interese în cauză (exemplu, ascultarea unui pădurar sau brigadier silvic gestionar al fondului în care s-a comis infracțiunea silvică care poate avea interes să-și justifice, într-un mod sau altul, lipsa în gestiune, respectiv existența cioatelor).

Pe lângă persoanele care nu pot fi ascultate ca martori, legea prevede și anumite persoane care nu sunt obligate de lege să depună ca martor dar, dacă își manifestă dorința de a depune mărturie, acestea pot fi ascultate.

Art.80 C.P.P. prevede că soțul sau rudele apropiate ale învinutului/inculpatului nu sunt obligate să depună ca martori. Aceste persoane, totuși, odată ce au depus mărturie nu sunt privilegiate de lege, au aceleași obligații și drepturi ca și orice alt martor, deci, pot fi trași la răspundere penală și pentru săvârșirea infracțiunii de mărturie mincinoasă.

Obligațiile și drepturile martorilor

Pentru ca activitatea de ascultare a martorilor să aibă un caracter organizat și să preîntâmpine unele situații de genul refuzul de prezentare a martorului la chemarea organelor judiciare, legea a prevăzut unele **obligații** pe care le au martorii. Literatura de specialitate le-a exprimat în structuri diferite. Unii autori apreciază că martorii au obligația de a se prezenta la chemare, obligația de a depune și aceea de a relata adevărul. Potrivit art.83 din C.P.P., martorilor le revin două obligații (care practic le includ pe toate exprimate în literatura juridică): să se înfățișeze la locul, ziua și ora menționate în citația organului judiciar și să declare tot ce știi cu privire la aspectele cauzei (nu numai cu privire la aspectele asupra cărora au fost întrebați!). În cazul nerespectării celor două obligații pe care le au, martorii pot fi sancționați cu amendă judiciară.

O problemă care a fost mult dezbătută în literatura juridică a fost aceea a sancționării martorului care nu-și respectă obligația de a spune adevărul și tot ceea ce știe în legătură cu cauza și dacă fapta de mărturie mincinoasă poate fi comisă și în faza actelor premergătoare. Părerile au fost împărțite.

Considerăm că martorul nu poate comite infracțiunea de mărturie mincinoasă decât după începerea urmăririi penale, deci în cadrul procesului penal. Faza actelor premergătoare constituie o activitate de investigații pentru identificarea mijloacelor de probă, inclusiv a martorilor care pot fi audiați. În această fază martorii nu sunt audiați sub prestare de jurământ, neurmărindu-se întru totul procedura legală de ascultare. Relevant

este în acest sens și faptul că, începând cu anul 2004, organele poliției judiciare nu consemnează declarația martorului pe formulare tipizate, care conțin și formulele de depunere a jurământului, decât după începerea urmăririi penale, iar formularele de declarație sunt înseriate și au un regim special.

În dispozițiile legale nu se prevede procedura de urmat în cazul în care martorul refuză să depună jurământul prevăzut de art.85. În practică s-a apreciat, credem că în mod corect, asemenea situație ca fiind un caz în care persoana nu va putea fi ascultată în calitate de martor. Dacă face declarații fără jurământ, declarațiile date vor fi luate în considerare de organul judiciar ca simple informații.

Drepturile martorului se manifestă în mai multe direcții:

- martorul este apărat de lege împotriva violențelor, amenințărilor, constrângerilor fizice sau psihice (art.68 C.P.P.)
- să i se aducă la cunoștință obiectul cauzei și să i se pună în vedere faptele sau împrejurările în legătură cu care va fi ascultat ca martor (art.86 C.P.P.); relatările martorului trebuie să se circumscrie datelor cauzei, art.86 menționând limitele în care are loc ascultarea acestuia; deși legea nu prevede în mod expres, din interpretarea textului rezultă că martorul are dreptul să refuze răspunsurile la întrebările care exced cadrul legal al audierilor sale;
- acoperirea cheltuielilor de transport, întreținere, cazare și altele prilejuite de chemarea și deplasarea sa, inclusiv venitul de la locul de muncă pe durata lipsei de la serviciu (art.190, alin.1,2,3 C.P.P.).
- dreptul la protecția datelor de indentificare;

Acest „drept” rezultă din disp. art.86¹ din C.P.P. în care se prevede că în cazul existenței de probe sau indicii temeinice că prin declararea identității reale a martorului sau a localității acestuia de domiciliu ori de reședință ar fi periclitată viața, integritatea corporală sau libertatea martorului ori altei persoane, acestuia i se poate încuviința să nu declare aceste date, atribuindu-i-se o altă identitate sub care urmează să apară în fața organului judiciar. Măsura poate fi dispusă de procurori în faza de urmărire penală sau de instanță în cazul judecării la cererea motivată a procurorului, a martorului sau a oricărei alte persoane îndreptățite. Datele despre identitatea reală a martorului se consemnează într-un proces verbal care va fi păstrat la sediul parchetului care a efectuat sau a supravegheat efectuarea urmăririi penale ori, după caz, la sediul instanței, într-un loc special în plic sigilat.

- dreptul de a fi asistat în timpul ascultării de un consilier de protecție a victimelor și reintegrare socială a infractorilor (art.86² al.2)
- dreptul de a nu fi prezent fizic pentru ascultare la sediul organului judiciar sau în fața instanței de judecată, în situațiile prevăzute de art.86¹ C.P.P.
- dreptul la protecția personală, a domiciliului sau reședinței ori la asigurarea unei alte reședințe temporare supravegheate, inclusiv pe timpul deplasărilor la organul judiciar sau instanță și la domiciliu ori reședință; aceste măsuri se pot lua din inițiativa procurorului sau instanței de judecată ori a martorului, cu aprobarea procurorului sau instanței și se asigură prin organele de poliție (art.86⁵)

2. Rolul tacticii criminalistice în ascultarea martorului

Ascultarea martorilor este o activitate complexă care se desfășoară în conformitate cu prevederile legii și cu regulile de tactică criminalistică și necesită din partea organului judiciar atenție deosebită, calm, perseverență, obiectivitate maximă, atât în luarea cât și în aprecierea declarațiilor obținute. Dificultatea ascultării martorilor rezidă și în aceea că în fața organului judiciar se prezintă oameni cu personalități diferite, cu diferite calități și defecte, lucruri care au putut influența perceperea faptelor, pentru fiecare trebuind adoptată o anumită tactică, o anumită atitudine și conduită.

Necesitatea elaborării unor procedee tactice în ascultarea martorilor este dictată și de raporturile martorului cu părțile, de atitudinea acestuia vis-a-vis de cauză. Procedeele tactice prevăzute de criminalistică sunt acele posibilități oferite organelor judiciare care dacă nu sunt respectate pot conduce la declarații necorespunzătoare în raport cu realitatea deși dispozițiile procedural-penale au fost respectate.

În cazul martorilor de rea-credință regulile tactice criminalistice au rolul de a-l determina pe martor să renunțe la poziția sa și să relateze adevărul.

Tactica folosită de organul judiciar va avea în vedere procesele psihologice privind formarea și redarea mărturiei, de aceea regulile tactice trebuie aplicate nuanțat, diversificat, adaptate personalității celui ascultat și tuturor circumstanțelor cauzei.

Dacă încercăm să dăm o definiție tacticii criminalistice a ascultării persoanelor în procesul judiciar putem arăta că, este acea parte a tacticii care, în scopul obținerii unor declarații complete și fidele, elaborează, cu respectarea normelor procesual-penale, un ansamblu de procedee referitoare la organizarea ascultării, la elaborarea unui plan pe baza căruia se face ascultarea, modul propriu-zis de ascultare al martorilor și la valorificarea și aprecierea declarațiilor acestora.

3. Unele elemente ale procesului de formare a mărturiei și de psihologie a martorului

Cercetările științifice întreprinse în domeniul psihologiei martorilor au demonstrat că mecanismul de percepere, de fixare, de memorizare și de redare variază de la o persoană la alta în raport cu dezvoltarea psihică, cu gradul de cultură, cu profesia, cu mediul și condițiile în care a perceput faptele și împrejurările, cu o înfinitate de alte elemente ce acționează inițial sau care se suprapun între momentul percepției și acela al redării, așa încât în orice declarație apare ca inevitabil un coeficient de alterare ori de formare subsecventă.

Psihologi, medici, juriști (A.Binet, W.Stern, E.Altvilla, Al.Roșca, T.Bogdan) realizând experiențe, adunând date și informații, dând naștere la o importantă ramură a psihologiei judiciare-psihologia mărturiei-au pus în vedere atât utilitatea probei cu martori în vederea verificării, a evaluării mărturiei în procesul penal, dar și relativitatea depozițiilor martorilor.

Cercetările efectuate de A.Binet, cel care a fundamentat, de fapt, psihologia judiciară, l-au condus la elaborarea a două teorii, în aparență paradoxale:

- „o mărturie poate fi precisă și totodată completamente falsă”;
- „exactitatea unei amintiri nu este proporțională cu forța de revenire”.

În Germania, după publicarea cercetărilor lui Binet, psihologul W.Stern și colaboratorii lui, după o serie de cercetări, au concluzionat:

- exactitatea amintirilor nu este o regulă ci o excepție;
- uitarea la bărbați este mai accentuată decât la femei;
- amintirile femeilor, de cele mai multe ori, sunt inexacte.

În anul 1906, prof. Ed.Claparede a inițiat o serie de cercetări asupra problemei mărturiei, ocupându-se în special de problema memoriei involuntare și cea a recunoașterii, concluziile fiind următoarele:

- în mărturie nu este important numai să reții ci să-ți dai seama exact de ceea ce ai reținut;
- valoarea mărturiei nu este în raport cu numărul martorilor căci adesea o infimă minoritate poate avea dreptate față de majoritatea imensă.

Concluzia specialiștilor vis-a-vis de proba testimonială este aceea

că declarațiile martorilor au un caracter relativ iar proba cu martori este aparent fragilă, uneori înșelătoare și cu valoare destul de aleatorie. Care sunt cauzele principale?

- imperfecțiunea organelor de simț ale omului
- procese psihice distorsionate
- convingerea quasi-generală sau formarea unor opinii specifice organelor judiciare
- particularități psihologice ale organului judiciar.

Mărturia este un proces de cunoaștere a realității obiective structurat pe patru faze: recepția (percepția) informațiilor, prelucrarea lor logică, memorarea și reproducerea (recunoașterea, reactivarea).

a. recepția și percepția faptelor și împrejurărilor; factori care pot influența aceste operații;

Prima fază în formarea mărturiei în cadrul etapei de recepție o

reprezintă recepția senzorială. Declarațiile martorilor sunt o reflectare a lumii exterioare mijlocită de organele de simț. Exactitatea acestei reflectări depinde de starea și nivelul de dezvoltare a organelor de simț.

Percepția auditivă

În practică se pot întâlni cel puțin două situații în raport cu împrejurările asupra cărora martorul este chemat să redea ce a auzit sau anumite cuvinte ori expresii pe care le-a auzit:

- martorului i se cere să reproducă cuvinte, termeni, expresii, cifre etc.
- martorului i se solicită să reproducă sensul vorbirii, esența unor discuții, ideile principale ce rezultă din acestea.

Pot interveni diferite situații: convorbirea auzită de martor s-a purtat

în altă limbă decât cea maternă a martorului, limbă pe care o poate înțelege mai mult sau mai puțin ori deloc. În această situație trebuie să se verifice dacă martorul cunoaște limba și în ce măsură. De asemenea, discuția recepționată de martor poate să se fi purtat într-un limbaj convențional, folosindu-se expresii profesionale și termeni de specialitate specifici silviculturii și domeniului forestier, foarte mulți termeni de nepriceput pentru o persoană străină de aceste domenii. Și în acest caz martorul trebuie verificat dacă înțelege semnificația acestor termeni. În acest caz este de recomandat să i se solicite martorului să

reda termenii exact așa cum i-a auzit, fără să-i „traducă” sau să-i interpreteze după cunoștințele sale.

Prin percepția auditivă un martor poate să rețină anumite date și împrejurări cu privire la:

- zgomote produse de tăieri de arbori cu toporul sau fierăstrăul
- zgomot produs de fierăstrău mecanic (drujbă)
- zgomote produse de căderi sau ruperi de arbori
- sunete specifice unor animale de tracțiune (nechezat de cai, sau muget de bovine)
- sunete produse de mijloace auto (tractoare, camioane,)
- voci de persoane, discuții, strigăte.

Principalii factori care pot perturba percepția auditivă a martorului sunt:

- externi
 - condițiile atmosferice
 - existența unor surse de zgomot (exemplu: șosea)
 - distanța dintre locul unde se află martorul și locul faptei
- interni
 - probleme de sănătate
 - experiența de viață
- stările afectiv-emoționale (stări de frică, de neliniște) concomitente percepției cât și ulterioare, până la depunerea mărturiei.

Percepția vizuală

Mărturiile bazate pe recepțiile vizuale sunt cele mai frecvent întâlnite în practică, superioritatea senzațiilor vizuale față de celelalte senzații constând în aceea că ele dau o imagine exactă și completă a lumii înconjurătoare.

În cadrul recepției vizuale o foarte mare importanță o are mecanismul de percepere a culorilor, condiții optime pentru percepția culorilor fiind date de lumina naturală.

O altă situație o reprezintă vederea crepusculară (în zori sau în amurg) când culorile se șterg pe nesimțite iar ochiul devine mai sensibil la culorile reci, la indigo. Astfel, în amurg culoarea verde apare mult mai strălucitoare, culoarea roșie-violetă este percepută ca o culoare neagră, iar cea verde-albastră apare mult mai luminoasă.

În condițiile vederii nocturne, chiar ochiul adaptat, totul se percepe într-o gamă de nuanțe ale unui singur ton (vedere unitonală) iar acuitatea văzului scade de aproximativ 1/10 iar lumina lunii este foarte mult inferioară celei eminate de soare.

Perceperea culorilor în aceste condiții este imposibilă. Există posibilitatea distingerii culorii albe (exemplu un cal alb, un articol de îmbrăcăminte alb) față de orice altă culoare.

Un alt aspect, foarte important al percepției vizuale îl reprezintă percepția însușirilor spațiale ale obiectelor. Această percepție ridică unele probleme aparte deoarece în foarte multe situații, prin ascultarea martorilor, se urmărește obținerea unor date privind diferite relații spațiale, cum sunt: mărimea, forma, adâncimea, orientarea în spațiu, distanțe etc. Percepția oricăreia dintre însușirile spațiale este condiționată de limitele obiective ale eficienței privirii binoculare, limita superioară a percepției vizuale fiind la distanța de circa 0,5 km, distanță stabilită pe cale experimentală.

Și această percepție poate fi influențată de diverși factori perturbatori cum sunt experiența de viață, pregătirea profesională și profesia, oboseala, starea de emotivitate, condițiile meteorologice și de vizibilitate etc.

Determinarea mărimii unui obiect depinde în mare măsură de celelalte obiecte aflate în jurul lui deoarece în astfel de condiții își face simțită prezența iluzia optică cunoscută sub denumirea de contrast simultan.

Percepția dimensiunii obiectelor este influențată de fondul culorii dominante ale obiectelor din jur și ale obiectului estimat, fenomen cunoscut sub denumirea de iradierea vizuală. Obiectele de culoare neagră par mai mici decât cele de culoare albă deși au aceeași mărime; obiectele de culoare albă, galbenă, roșie se văd de la o distanță mai mare și lasă impresia că sunt mai aproape decât sunt în realitate.

În cazul infrafracțiunilor silvice, mărturiile bazate pe percepția vizuală sunt cele mai frecvente și sunt și cele mai importante pentru că pot conține cele mai valoroase informații. Astfel pot fi obținute informații cu privire la:

- locul comiterii faptei
- urmele găsite la fața locului (de tăiere, tragere, ale mijloacelor de transport etc.)
- semnalmente ale autorilor, ale persoanelor participante
- caracteristici ale mijloacelor de transport, direcția de deplasare
- caracteristici ale materialului lemnos (esență, grosime, culoarea scoarței, lungime, cantitate etc.)
- locul de depozitare a materialului lemnos
- locul izbucnirii focului, culoarea flăcării și a fumului
- animalele care au pășunat etc.

Mărturia martorului „ocular” este foarte importantă, în cazul infrafracțiunilor silvice și pentru faptul că urmele de la fața locului pot fi distruse sau degradate de intemperii (exemplu ploaie torențială, căderi de zăpadă) în timp foarte scurt de la comiterea faptei.

Memorarea faptelor percepute

Memoria deține un rol deosebit de însemnat pentru obținerea unor declarații veridice de martor. În psihologie, prin memorie se înțelege capacitatea unei persoane de a-și întipări obiectele și fenomenele lumii exterioare percepute și de a reproduce imaginile acestora în conștiința sa. Unii autori consideră că între momentul percepției și cel al memorării se interpune un proces de prelucrare logică a celor percepute, așa numita decodare a informațiilor. Această decodare a informațiilor percepute constă într-o completare logică și semantică a diferitelor goluri în percepție; ca urmare, datorită activismului psihic, informațiile recepționate sunt decodate, în conștiința persoanei căpătând un anumit sens. Dintre factorii cei mai importanți meniți să influențeze calitatea prelucrării, amintim: experiența de viață a martorului, gradul său de cultură, profesiunea, semnificația pentru propria lui persoană a celor percepute, capacitatea de apreciere a spațiului, dimensiunilor, timpului.

Cercetările psihologice experimentale au demonstrat că în raport cu durata sa memoria poate fi primară (de scurtă durată) sau secundară (de lungă durată). Între cele două tipuri de memorie există o relație de dependență, memoria primară transmițând în condiții favorabile o parte din informații memoriei de lungă durată.

Memoria implică desfășurarea a trei etape succesive între care există o strânsă legătură: faza de achiziție (memorarea propriu-zisă), faza de păstrare și faza de reactivare (recunoaștere și reproducere).

Specialiști psihologi și criminaliști au împărțit memoria în mai multe tipuri dar, indiferent de modul de împărțire, din formele speciale ale memoriei se desprind cel puțin două reguli tactice ce se vor aplica în cadrul ascultării:

- dacă martorul nu relatează anumite aspecte pe care, după părerea noastră și în mod normal, trebuia să le rețină, nu înseamnă neapărat că martorul este de rea credință pentru că este posibil ca acesta să fi perceput și memorat acele aspecte pentru care are o anumită predilecție, ignorând altele;
- caracterul, uneori, unilateral al memoriei sau memorării poate conduce la nereținerea de către unii martori a tuturor aspectelor percepției; de aceea, pentru restabilirea în întregime a faptelor, aceste aspecte nereținute să fie precizate prin ascultarea acelor care, datorită predominării unui alt tip de memorare, se presupune că le-a reținut.

În cazul mărturiei, memorarea faptelor poate avea atât un caracter deliberat, voluntar, cât și un caracter neintenționat. Suntem în prezența memoriei voluntare ori de câte ori persoana depune eforturi speciale pentru reținerea faptelor. De regulă, însă, memoria martorului este involuntară pentru că el nu știe că în viitor i se va cere să reproducă faptul sau fenomenul pe care l-a observat și martorul nici nu este pregătit să recepționeze informațiile. În cazul reținerii involuntare volumul și gradul de întipărire a imaginilor în memorie depinde de exactitatea și caracterul complet al percepției, care, la rândul său, depinde de gradul de atenție precum și de interesul pe care martorul îl acordă fenomenului perceput.

Sub aspectul interesului pe care-l reprezintă pentru martor evenimentul perceput și memorat, este evident că memoria de scurtă durată este incapabilă să rețină obiecte, fenomene, împrejurări, atâta timp cât acestea nu prezentau nici cel mai mărunț interes pentru martor, sau măcar nu ieșeau în evidență prin nimic deosebit. Cu totul alta este situația când martorul a asistat la un eveniment de natură să-i stârnească, fie și temporar, interesul. În aceste cazuri, memoria fixând în mod firesc faptele și împrejurările respective. Din nefericire se întâlnesc practici în activitatea organelor judiciare care nu au ce căuta atunci când dorim să realizăm o ascultare eficientă și fără complicații a martorilor. Astfel, se obișnuiește ca martorii să fie chestionați excesiv cu privire la unele amănunte care nu au avut nici o relevanță pentru martorii respectivi în momentul percepției, fiind amănunte nesemnificative, neexistând interes din partea martorului. Destul de des se întâlnesc declarații de martor luate pe multe pagini conținând o sumedenie de amănunte fără importanță, multe din ele „smulse” de la martor și care nu de puține ori chiar îngreunează desprinderea esențialului relatării martorului. Asemenea practici nu se justifică chiar dacă par a fi unele „teste” pentru verificarea capacității memoriei martorului.

În legătură cu unii factori perturbatori ai memoriei dorim să ne referim la câteva reguli tactice criminalistice necesare a se aplica în ascultarea martorului.

Vârsta și sănătatea martorului influențează starea mărturiei. Astfel, vor fi tratate cu rezerva cuvenită datele amănunțite furnizate de persoanele cu vârste înaintate sau de către copii.

Unele afecțiuni ale stării de sănătate influențează negativ nu numai percepția dar și faza de întipărire și selectare a datelor percepute.

Cu mari rezerve trebuie ascultați și bolnavii psihic.

Un alt aspect de care trebuie să se țină seama este **uitarea**, un fenomen natural care determină denaturarea treptată a informațiilor. La început se șterg din memorie detaliile neesențiale, apoi tot mai mult sunt vizate aspectele esențiale pentru ca, în final, să intervină acest proces al uitării.

Intensitatea uitării este influențată de:

- gradul impresiei produse de eveniment asupra martorului, asupra psihicului acestuia
- efortul persoanei de a reține în minte faptul perceput
- temperamentul martorului
- intervalul de timp scurs din momentul în care a avut loc evenimentul
- defecte ale memoriei.

În baza regulilor uitării organele judiciare vor aplica în ascultare anumite reguli tactice:

- martorul să fie audiat de îndată ce este posibil; ascultarea să nu fie amânată pe perioade lungi de timp
- martorul să fie întrebat dacă nu cumva a făcut și păstrat înseamnări
- reamintirea prin asociațiune cu ajutorul organului judiciar
- deplasare cu martorul la fața locului.

Comunicarea informațiilor organelor judiciare (reproducerea sau reactivarea)

Redarea-reactualizarea-reproducerea reprezintă ultimul moment al formării mărturiei. Este momentul în care cel care a perceput desfășurarea faptelor compare în fața organului judiciar în calitate de martor. În mărturie, modalitatea principală de transmitere a informațiilor, modul comun de obținere a depozițiilor, îl constituie reproducerea orală care, în procesul judiciar, îmbracă forma relatării (evocării, narării) libere, spontane a faptelor percepute precum și forma răspunsurilor la întrebările adresate de organul judiciar.

Fenomenul de reprezentare este strâns legat de particularitățile individuale ale fiecărei persoane. Unul din autori arată că procesul reproducerii depinde în mare măsură de:

- capacitatea martorului de ași formula ideile în mod just și clar
- starea psihică a celui audiat
- caracterul celui audiat (comunicativ sau închis, modest sau lăudăros etc).

Ca și alte procese psihice care alcătuiesc procesul complex de formare a mărturiei și ultima sa etapă poate fi influențată de mai mulți factori:

- imaginația-întâlnită destul de frecvent în activitatea de ascultare, uneori fiind foarte greu de făcut o delimitare exactă între aceasta și realitatea percepută anterior;
- gândirea-descoperă raporturile și legăturile, trăsăturile și esența fenomenelor ori a obiectelor sau anumitor părți din acestea; operațiile gândirii fiind: analiza și sinteza, comparația, abstractizarea, generalizarea și concretizarea;
- limbajul-joacă un rol foarte important în procesul cunoașterii realității, fiind interconționat cu gândirea, practica neexistând separat.

În procesul ascultării prezintă importanță formele de limbaj-scris și

oral-între acestea existând legatură și deosebiri. Multe persoane întâmpină greutate în a se exprima în scris iar altele prin vorbire. Recomandabil este ca ascultarea să se facă oral, limbajul oral putând oferi posibilitatea organului judiciar să-și formeze o imagine cât mai reprezentativă despre personalitatea martorului. Și legiuitorul foarte posibil să fi avut în vedere aceste aspecte prevăzând regula ca declarațiile martorilor să fie consemnate de organul judiciar și excepția să o constituie cazurile când martorul își consemnează în scris propriile declarații.

Există o serie de factori care pot influența mărturia, specifici momentului audierii:

- priceperea cu care este condusă ascultarea de către organul judiciar și condițiile create pentru desfășurarea ascultării; momentul reproducerii este puternic marcat de emotivitatea sporită a martorului provocată de mediu, de ambianța în care are loc comunicarea faptelor, ce se va repercuta în mod inhibitor asupra capacității de exprimare; aceasta și pentru faptul că, de regulă, ascultarea martorului se face la sediul organului judiciar;
- emotivitatea martorului;
- personalitatea martorului, gradul de cultură și inteligență, vârsta, temperamentul, profesia, experiența de viață etc;
- atitudinea față de faptă, față de autorul acesteia și relațiile cu acesta (de dușmănie, prietenie, de frică, angajat la firma autorului etc);
- atitudinea față de anchetator (respect, antipatie, ură, etc).